

OPERA LUI DIMITRIE BOLINTINEANU

Fluctuațiile receptării

Curba reputației lui Bolintineanu, ca și a altor pașoptiști, e foarte instabilă: după un debut care-l instalează pe poet în no40-rietate și după o perioadă de înflorire puțin contestată prin anii 1855—1865, urmează un declin manifest, de pe la 1870 înainte, *insă* mai puțin rapid și, în orice caz, mai puțin dramatic decât se crede; deși primit în manualele școlare și ocupînd un loc în Pantheon, Bolintineanu încetează să mai intereseze după 1900; contribuția lui creatoare e depreciață, redus» la o formulă de circulație curentă, iar memoria operei se eclipsează chiar și în conștiința specialiștilor ; de-abia la începutul deceniului al cincilea se schițează un reviriment prin G- Călinescu și Șerban Cioculescu, vizînd salvarea estetică parțială a poeziei ; explorarea de „minereuri cu sclipiri de diamant" o continuă I. Negoîtescu (1957) și mulți alții, pînă la contribuția recentă a unei tinere și dotate cercetătoare, Gabriela Omăt (1976) : concomitent, are loc apariția unei prime culegeri reprezentative a operei, în două volume (1961), iar exegeza istorico-literară e reinnoită, după o pauză de aproape patru decenii, prin citeva studii temeinice.

Nu e, desigur, locul să insist, totuși cîteva referințe precise care să argumenteze, îndeosebi să introducă nuanțele cuvenite în acest itinerar fluctuant, nu vor fi deloc inutile, lată, pentru început, memorabilul comentariu al lui Heliade Rădulescu, marele patron literar al anilor '40, la poezia de debut a lui Bolintineanu, *O fată lină* pe patul *morții*: „Cîți cunosc frumusețile poeziei, acea legănată și lină cadențară acel repaos regulat al semistihului, acele expresii și asemănări răpitoare ce întineresc inima, căci, pe Ungă acestea, după dreptate mai cer și o limbă de poet,

pot judica versurile d-lui Bolintineanu, acestui june necunoscut încă, ca floricelela împresurată în mijlocul unei lese, a-i saluta talentul, și a aștepta de la dînsul opere vrednice de un veac mai ferice" *.

Nu mai puțin semnificative sînt cuvintele pe care Al. C. Goleșu le adresa fratelui său, Ștefan, spre a-l convinge să participe la strtegera unei sume de bani spre a-l trimite pe precocelul tinăr (avea probabil doar 17 ani!) " să studieze la Paris : „Qui sail le bien, tont le bien qu'il pourra en resulter pour le pays par le seul envoi de ce jeune homme à Paris ? Et s"it dtait de cette treanpe, de oette substance qui forment et constituent ces apotres harmonieux, ces âmes prophetiques et amoureuses dont le langage est si doux, si ardent et si aimant à la fois que leur apparition suflit pour eveiller et sauver tout un peuple" ¹.

Despre renumele cîștigat de Bolintineanu în faza zenitului său, cităm două mărturii. Cea dintîi îi aparține lui George Sion și e consemnată după moartea scriitorului, pe care-l cunoscuse bine, în prefața ediției din 1877 : „Măgulit, lăudat, respectat de toată lumea, necriticat niciodată și de nimeni, îngîmfat poate de talentul său, ajunsese (prin anii 1855—1809 — n.n.) ca a se crede geniul necomparabil al României și nu suferea nici o discuțiune asupra ideilor sale" *. Cea de a doua provine de la N. Petrașcu, istoric literar format înainte de 1900 : „Versurile lui au stăpînit sufletele părinților noștri între anii 1640 și 1856 provocîndu-le admirația și entuziasmul mai mult decit oricare alt poet de pe vremea aceea. Ei cîntau și recitau elegiile și legendele lui ca pe niște ^{TM}găciuni zilnice" ².

Coborîrea de pe soclu, grăbită de ivirea meteorică a lui Ermnescu, se produce, cum am menționat, de pe la sfârșitul deceniului al șaptelea înainte, paralel cu efortul junimist de a in-

¹ *Curierul âe ambe sexe*, period IV, 1842—1844, nr. 10, p. 159.

² Admitted ca dată de naștere anul 1825, iar ca dată a apariției poeziei *O fată tânără pe patul morfii* anul 1842 — cum arată T. Vărgolici (Dimitrie Bolintineanu și *epoca sa*, Ed. Minerva, 1971, p. 17—20 și p. 29).

³ George Ffotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, vol. II, București, 1939, p. 124—125.

⁴ D. Bolintineanu, *Poezii*. Culegere ordinară de chiar autorul, cu o prefață de G. Sion sub a căruia priveghere minuțioasă s-a tipărit această edițiune, vol. I—II, București, 1877.

⁵ N. Petrașcu, *Dimitrie Bolintineanu*, Tip. „Bucovina". 1932, p. 9.

staurp spiritul critic în prerogativele sale ; dar fenomenul nu e conștientizat în mod egal de toată lumea și nici nu are proporțiile dramatice despre care vorbea la un curs, în 1910, G. Ibrăileanu : „În perioada optimistă, propagandistă, pînă pe la 1880, [Bolintineanu] a avut o glorie exagerată, nemeritată ; de la 1880 încoace. [în] perioada Eminescu, cu caractere cu totul opuse celei precedente, a fost hulit, scoborît iarăși mai jos decît merita" ⁶. Contrariu acestei aserțiuni, se poate lesne constata că Bolintineanu își găsește încă admiratori în ultimele două decenii. Și nu e vorba doar de antijunimistul A. Densușiani, care persevera să-l considere în 1887. cu o obstinație greu de justificat, „cel mai însemnat dintre poeții noștri" ⁷, iar în altă lucrare „cel mai genial dintre toți poeții noștri" [*sic !*], dar și de un tinăr inteligent, cu lecturi moderne, ca Al. T. Djuvara. Acesta scria în 1877 : „Poeziile lui Bolintineanu se disting printr-o melancolie dulce, mișcătoare, printr-o armonie de sunete extraordinare, cu totul naturală, iar nicidecum căutată... Liric fără seamăn în literatura noastră, profund ca durerea, limpede și cu adevărat poetic ca și marea Orientului pe care a privit-o și a eîntat-o atita timp..." ⁸.

Alții, deși mai rezervați, pîrînd să judece cu sînge rece și să-și dea seama de carențele scriitorului, rămneau încă, în pragul noului secol, sub influența vechilor aprecieri superlative. Ast-lei, Traian Demetrescu observa că „nimeni n-a glorificat mai genial trecutul nostru istoric" ⁹, iar V. D. Păun, un teoretician literal cu certe aptitudini, astăzi aproape uitat, remarcă la rîndu-i că fără a avea „armonioasa amplitudine a lui Alecsandri, nici adîncimea lirică a lui Alexandrescu, nici strălucirea limbii lui Eminescu, [Bolintineanu] a fost prin inimă poet mai mult decit aceștia. Cel mai duios dintra toți, cel mai sincer în expresiunea emofionilor sale, se poate zice că el e cel dintîi prin dulceața graiului poetic, iar cel de-al doilea prin înrîurirea sa culturală asupra generației dintre 1850—1880" ¹⁰. Forța de inerție cu care

⁶ G. Ibrăileanu, *Opere*, ed. critică de Rodica Rotaru și Al. Piru, prefața de Al. Piru, voi. VIII, Ed. Minerva, 1979, p. 352.

⁷ A. Densușianu, *Cercetări literare*. Iași, 1387.

⁸ A. Dansușianu, *Istoria limbii și literaturii române*, Iași, 1885.

⁹ Al. T. Djuvara, în *Revista literară*, iunie-iulie 1887, p. 607.

¹⁰ Tr. Demetrescu, *Bolintineanu*, în *Revista olteană*, 1889, p. 331.

¹¹ V. D. Păun, *Cronico. literară și artistica. Bolintineanu, în Literătură și artă română*, 35 sept. — 25 oct 1901, p. 783.

opera lui Bolintineanu se menținea în palmaresul valorilor o constata, cu nedisimulată uimire, N. Iorga, în 1893, într-unul din cele mai destructive atacuri îndreptate împotriva poetului : „Judecățile oamenilor de la 1850 durează încă și orice om cu pretenții literare știe că, dacă locul întâi nu i se poate da decât paradoxal, el e unul din cei mai mari poeți pe care i-a produs poporul nostru. *Florile Bosforului* sint privite pînă astăzi dacă nu cu entuziasmul pe care timpul nostru îl are pentru Eminescu, cu un respect deosebit măcar de toată această lume, care nu s-a gîndit niciodată să le cinstească — spre fericirea lor și spre fericirea poetului”¹. Să adăugăm la aceste înregistrări de temperatură critică prestigiul dobîndit de Bolintineanu peste hotare, datorită volumului *Brises d'Orient* (1866), bine primit de presa franceză, salutat printre alții de Philarete Chasles, profesor la College de France, care-l și prefăcuse, și Theodor de Banville. De notat, de asemenea, faptul, ignorat pînă acum de cercetători, că în 1838 un maghiar din Cluj, Francisc Gombos, îi consacra lui Bolintineanu o teză de doctorat și că, în 1895 și 1893 — așa cum a relevat T. Vărgolici — Virgile Rossel, un cercetător de prestigiu în epocă, se ocupa elogios de lirica franceză a poetului în cartea sa *Histoire de la litterature francaise hors de France* (Paris, 1895) și, mai apoi, într-un articol din *Revue d'histoire litteraire de io France*².

Intrarea în conul de umbră, survenită în primele decenii ale secolului al XX-lea și Sn perioada interbelică, nu înseamnă, desigur, și dispariția oricăror manifestări de interes. Printre acestea

¹ N. Iorga, *Poezia lirică a lui Bolintineanu* (1893), în *Pagini de tinerețe*, ed. de Barou Theodorescu, Ed. pentru literatură, voi. I, 1968, p. 9B.

² Circumstanțele traducerii versurilor lui Bolintineanu în franțuzește le-am înfățișat pentru prima dată, pe baza corespondenței dintre scriitor și George Marian, în *Documente și manuscrise literare*, Ed. Academiei, vol. I, 1967, p. 103—134. V., de asemenea : Petre Costinescu, *Cum a apărut la Paris volumul „Brises d'Orient” de Dimitrie Bolintineanu*, în *Revista de istorie și teorie literară*, nr. 1, 1967. Ulterior, problema a fost reluată, cu completări, de T. Vărgolici, în op. cit., p. 262—286, și D. Păcurariu, în *O carte și șapte personaje* (în colaborare cu Ciaude Pichois), Ed. Cartea românească, 1976.

³ Dr. Ioan Rațiu recenzează lucrarea în *Studii și biografii*, Blaj, 1904.

⁴ T. Vărgolici, *Dimitrie Bolintineanu...*, p. 283—286.

t-

pot fi citate două ediții de uz didactic (romanele și călătoriile publicate de Petre V. Haneș, în 1915, și poeziile publicate de D. Popovici în 1940), chiar și o monografie (N. Pelrașcu — 1932). Dar pînă și autorii acestor publicații de reinjectare în circuitul viu al lecturii luau distanță față de poet, introducînd distincția care va funcționa de-aci înainte ca un fel de leit-motiv al exegezei, mai mult ori mai puțin explicit formulat, între valoarea istorico-literară a operei, circumscrisă și circumstanțială, și capacitatea ei de a satisface pretențiile estetice ale cititorului modern. Astfel, Petre V. Haneș declara în prefața ediției sale : „Pe la 1870—1860, Bolintineanu era foarte citit și foarte popular. Multe din poeziile lui, între care *O fată tînără pe patul nwrfiî*, se repetau din gură în gură și unii bătrtru le-au adus pe cale orală pînă tn zilele noastre. De pe la 1880 însă, poetul a pierdut din această considerațiune deosebită încetul cu încetul, pînă a fost redus la prea puțin”¹. La rîndu-i, remareînd că „supravalorificarea i-a fost fatală poetului, al cărui prestigiu avea să scadă la bursa valorilor cu atit mai jos, cu cit mai puțin meritate erau înălțimile la care îi ridicase fluxul admirației anterioare”, D. Popovici afirma că „însemnătatea lui Bolintineanu nu trebuie căutată în valoarea artistică a operei sale, ci în semnificația pe care această operă o prezintă în cultura română”². Cit privește opinia criticilor lipsiți de sentimentul constrîngător al tradiției, un citat din Paul Zarifopol va fi edificator : „Acesta-i Bolintineanu, din tinerețe pînă la bătrînețe. O egală și o senină insensibilitate pentru raportul între ritm și ideeție, pentru vocabular, ca și pentru imagine. Peste tot ; aceeași candidă și monotonă neglijență literară. Prea puține reușite, convenabile la limită, la întîmplare, apar în această masă literară ieșită din o ușoară și neobosită bunăvoință. Astăzi, Bolintineanu apare ca autor vesel fără voie”³.

Reacția față de căderea lui Bolintineanu în desuetudine se materializează — am spus-o — prin G. Călinescu, și anume nu obturînd insuficiențele bătătoare la ochi ale poeziei, ci demon-

¹ D. Bolintineanu, *Proză. Monoil — Elena*, cu o prefață de Petre V. Haneș, București, Ed. Minerva, 1915. p. V.

² D. Bolintineanu, *Scrieri alese*, vol. I, ed. îngrijită de D. Popovici, Ciaiova, Ed. Scrisul românesc, 1940, p- 5.

³ Paul Zarifopol, *Din istoria poeziei românești. Alexandrescu și Bolintineanu*, în *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 5, 1936.

strind că ea cuprinde și frumuseți ignorate, că disimulează un potențial artistic încă neexploatat. „Totuși Bolintineanu e un poet fragmentar remarcabil — scrie G. Călinescu în *Istoria literaturii române* — și o bună operă de izolare dă o colecție surprinzătoare de instantanee poetice. El este întâiul versificator român cu intuiția valorii acustice a cuvântului, care caută cuvântul pentru ceea ce sugerează dincolo de marginile Lui naționale și face din vers o singură arie”¹⁸. Pe o linie similară se situează Șerban Cioculescu: protestînd împotriva „discretului nedrept ce s-a abătut asupra totalității operei lirice bolintinene”, criticul selectează din abundența producție a autorului ceea ce e încă susceptibil să placă cititorului contemporan (poezia de „desfătări vizuale, acustice și tactile”, „simțul muzicalității” etc.)¹⁹. Continuînd pledoaria pentru o repunere în drepturi, I. Negoitescu merge mai departe, supralicitînd generos pînă la limita credibilului și uneori dincolo de ea, caracterele poetice ale autorului Legendelor istorice: „Se întimplă ca frumoase versuri, frînturi de poem ale lui Bolintineanu, să strălucească de o prospețime și de o candoare ce le îmbracă într-un smalț mai pur decît al versurilor poezilor rafinați dintre cele două războaie... Lirismul său, considerat în substanța sa cea mai intimă, presupune un auz mai pui”, care ascultă muzica ideilor, a simfămintelor nenumite. Există aici frăgezimi, Candori, limpezi misterioase ale Juvenței, care fac din poezia lui Bolintineanu adolescența lirismului românesc”²⁰. Noi lecturi, urmărind o împropătare a contactului cu opera, soldate uneori cu incitante puneri în perspectivă, au mai dat Gabriela Omăt²¹ și, acum de curînd, Eugen Simion²².

După 1960, paralel cu multiplicarea articolelor critice și a retipăririi de texte alese, poate fi semnalată și o sporire substanțială a studiilor de tip istorico-literar. Aportul lor la îmbogățirea și aprofundarea cunoștințelor noastre despre personalitatea M

¹⁸ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 226.

¹⁹ Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, 1944, p. 119.

²⁰ I. Negoitescu, *Bolintineanu și șanurile poeziei moderne* (1957), în *Scriitori moderni*. Editura pentru literatură, 1960, p. 14 și 53.

²¹ în postfața la D. Bolintineanu, *Poezii*, Ed. Minerva, 1977

²² Eugen Simion, *Dimineața poezilor*, Ed. Cartea Românească, 1980, p. 144—194.

destinul scriitorului e considerabil. Mă mărginesc aci să consemnez biografia lui Ion Roman²³, lucrările lui D. Păcurariu²⁴, monografia lui T. Vârgolici²⁵; cea mai completă pe care o posedăm, cele câteva culegeri de texte²⁶, precum și grupajul de scrieri inedite publicat în *Documente și manuscrise literare*²⁷.

În contextul acestor publicații diverse, fixînd temelia indispensabilă a oricărei exegeze, o carență esențială continua să subziste în chip supărător: inexistența unei ediții ample și reprezentative. Spre a o evalua e suficient să arătăm că cea mai bună ediție de pînă acum, cea din 1961, lasă în afară numeroase versuri, dă în extrase poema Conrad — capodopera scriitorului —, înlătură complet dramaturgia și nuvelistica, restituie doar o mică parte a publicisticii politice și istorico-filozofice, fragmentează la extrem activitatea jurnalistică și nu reține nimic din corespondență. Ediția de față, proiectată a apare în 6 volume, operînd o selecție împinsă pînă la marginile posibilului și utilului, însoțită, pentru prima dată în cazul lui Bolintineanu, de un aparat critic corespunzător, împlinește, așadar, o mare lacună. Dacă ea va duce ori nu la o nouă „lectură” a operei e cu neputință de anticipat; în tot cazul, e sigur că va împușca supozițiile fără acoperire, favorizînd o imagine globală mai dreaptă, asupra unui scriitor reprezentativ pentru timpul său, a cărui poetică înfățișează, ca sub o lupă măritoare, experimentele și rutinele lirismului preeminescian.

²³ Ion Roman, *Dimitrie Bolintineanu*, Editura Tineretului, 1962.

²⁴ D. Păcurariu, *D. Bolintineanu*, Editura pentru literatură, 1962 (ed. a II-a — Ed. Tineretului, 1969); *Bolintineanu interpretat de...*, Editura Eminescu, 1974; *O cortă și șapte personaje*, în colaborare cu Claude Picbois, Ed. Cartea Românească, 1976.

²⁵ Teodor Vârgolici, *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa*. Editura Minerva, 1971; *Introducere în opera lui Dimitrie Bolintineanu*, Editura Minerva, 1972.

²⁶ *Opere alese*, I—II, ediție și studiu de Dan Costa, E.S.P.L.A., 1955; *Opere alese*, I—II, ediție de Hodica Ocheșanu și Gh. Poalelungi, studiu de D. Păcurariu, E.P.L., 1961; *Călătorii*, I—II, ediție și prefață de Ion Roman, E.P.L., 1968; *Poezii*, prefață de D. Păcurariu, Ed. Minerva, 1971; *Poezii*, antologie, postfață și bibliografie de Gabriela Omăt, Ed. Minerva, 1977.

²⁷ Paul Cornea, Elena Piru, *Documente și manuscrise literare*, vol. I, Editura Academiei, 1967, p. 95—137.

Suprimînd distanța dintre poet și poezie, spre a da nrtet cautiunea vieții și a adevărului intim, romantismul a răsfrînt mirajul operei asupra autorului, transtormindu-l într-un erou, după chipul și asemănarea eroilor săi fictivi. Reciprocitatea aceasta dintre experiența trăită și cea așternută pe hirtie era însă, în fapt, mai mult proclamată decît efectivă. Nu o dată ea s-a dovedit iluzorie : lacrimile și sentimentele funebre constituiau un joc de scenă, eul liric care-și asuma marile drame era o plăsmuire de cuvinte, iar accentele insinuant confesive travesteau o retorică. Și totuși, nu rămîne mai puțin adevărat că romantismul a consacrat cel dintîi iradierea literaturii spre viață și, invers, investiția existențială în literatură, oferind pilde admirabile de unitate a trăirii și creației.

Tocmai un asemenea exemplu privilegiat de autenticitate a discursului liric îl găsim la Bolintineanu- Mai puțin intelectual decît Alecsandrescu, poet al auroseopiei și dialecticii stărilor de conștiință, neatins de vanitățile și zbućiumul lui Heliade, Bolintineanu reține între comilonii de baricadă lirică, prin desăvîrșita sinceritate, prin lipsa de poză și simulație. Firește, a trebuit să adopte și el, ea toată lumea, unele convenții la modă, dar n-a făcut-o niciodată într-un sens contrar naturii intime. Tema fundamentală a operei, atît de caracteristică romantismului, rup-tura de present, sub dubla ipostază : a condamnării a ceea ce e și a idealizării a ceea ce a fost, coincide în cazul său cu linia directoare a destinului, așa cum i-o conturează biografia.

Orfan de timpuriu, sărac, fără o meserie, exceptînd-o pe cea de scriitor, pe-atunci neomoloeată în diviziunea socială a muncii, Bolintineanu parcurge drumurile vieții într-un soi de permanent exil. E visător, meditativ, idealist, interiorizat, sfios, fără spirit practic și simțul posesiunii. E și singuratic, dar nu ca acei confrăți care-și clamau solitudinea cu mari gesturi emfactice, așteptînd compasiunea înduioșată și aplauzele vulgului, ci în înțelesul propriu al cuvîntului : el duce o existență de holtei, fără familie, fără cămin, pe care o traversează diverse femei, nu însă Femeia, cu puțini prieteni și mai puțini intimi, cu nare momente de plenitudine și un sfîrșit sinistru, prevestindu-I în mai rău pe cel al lui Eminescu. În plus, zbătendu-se într-o stare cro-nică de indigență și insecuritate! e obligat să accepte liberalitățile prietenilor ori cunoscuților, ceea ce-i agravează de bună seamă

complexele : bursa oferită de Golești ca să studieze la Paris, ospitalitatea lui Ghica și Zanne în timpul exilului, ajutorul bă-nesc al lui Polihroniade ca să călătorească în Palestina, Egipt și Macedonia, îndeosebi sprijinul aceluiași devotat Zanne în ul-timii ani, cînd o boală necruțătoare îl țintuiește la pat. Sortit, prin fire, înfrîngerii în bătăliile vieții, Bolintineanu are o sin-gură dată șansa să avanseze din strapontina pe care o ocupa către locurile de prim-plan, cînd Încrederea lui Al. I. Cuza îi cheamă în funcția de ministru al Cultelor și Invățămîntului. Dar și atunci ieșirea din rînd durează puțin ; oroarea de compromis și incapacitatea de a se acomoda manevrelor tactice sî vor arunca repede în anonimatul de unde plecase. Încît, una peste alta, o imagine se desprinde, și anume în sensul celei pe care Bolintineanu însuși o schița undeva, ca și cînd și-ar fi privit chipul interior într-o oglindă : „Poetul nu ține de nici o clasă, se hrănește cu aer, se adapă cu rouă ; răpit de vise, ca spiritele divine, el nu poate fi dintr-o clasă, nefiind din lumea aceasta...”²⁹

Dacă spontaneitatea nu e totdeauna o dovadă a sincerității, în schimb sinceritatea e de obicei spontană, afirmîndu-se ca ime-diatitate, ca trecere directă de la impresie la expresie. Din acest punct de vedere, Bolintineanu creditează încă o dată un mit romantic, mitul inspirației, al poeziei născute din har, fără pre-meditare și caznă, fără încercări de aproximare a sensului ori formeii. Dotat cu o mare facilitate, el croiește versul „cum cîntă pasărea”, printr-un soi de automatism al cadenței și rimei, într-un flux generos, care însă subțiază ideea pe parcurs și abundă în elemente repetitive. Discursivitatea aceasta rămîne, din păcate, necenzurată: pe de o parte, scriitorul e convins că „cel dintîi merit al poeziei este să vie din inimă, iar nu din cap”³⁰, pe de alta, nu numai că detestă munca de atelier, dar e și prea comod ca să se supună rigorilor ei. Trimițîndu-i lui Alecsadri, în octom-brie 1851, poema *Andrei*, de cea. 700 versuri, îi mărturisea că a compus-o „în trei nopți” și că „îi pare slabă”. „O să mă în-trebi — anticipa el replica de bun-simt a interlocutorului — de ce e slabă ? Sunt leneș, mal întîi de toate celelalte, leneș ca un dervîș, apoi ce vrei ? nu este rău să lase cineva întîia inspirație astfel cum vine”³¹. Declarația nu. e o butadă, nici o cochetărie

²⁹ Dimitrie Bolintineanu, *Călătorii*, ed. cit., vol. II, p. 281.

³⁰ *Dimbonifa*, nr. 8, 11 noiembrie 1859.

³¹ N. Petrașcu, *op. cit.*, p. 38.

ci un autodiagnostic onest, confirmat și de alte izvoare. Astfel, cu ocazia unei reeditări postume a Elenei, Gr. H. Granda, care-l cunoscuse bine pe poet, în calitate de apropiat discipol, observa în prefață că „Bolintineanu nu cam avea obiceiul să-și pieptăne manuscrisele. În privința părților care-i scăpau în tugu condeiului, fără a se nimeri cu cadrul, se mulțumea a le însemna c-o linie în margine, lăsînd ca mai tîrziu să le șteargă de tot sau să le copieze pentru a le întrebuiința deosebit”

Prodigalitatea elanului liric conjugată cu lipsa autocontrolului au dus la o creație abundentă, dar foarte inegală. Într-un sfert de veac de carieră, Bolintineanu a dat cea. 50 broșuri și volume, dintre care 15 de versuri, fără a mai pune la socoteala numeroasele poezii, proze, articole etc. publicate în periodice și uitate acolo. În comparație cu proporțiile reduse ale operei altor contemporani, chiar și în raport cu Heliade, alergător de cursă lungă, cu plămîni puternici, Bolintineanu pare un adevărat miracol de productivitate.

Abundența e însă plătită prin prolixitate și neîmpliniri calitative. Neavînd timpul să fie scurt, Bolintineanu o lungeste și, neavînd scrupulul cuvîntului propriu, își tolerează orice neglijența: nici unul dintre poezii noștri de renume nu asociază în același ciclu, pe aceeași pagină și uneori în aceeași strofă, atîtea reușite și atîtea bagatele, atîtea scilipiri și atîtea platitudini; nici unul nu-și permite atîtea siluiri ale limbii, atîtea licențe și aberații lexicale. Nimic n-a contribuit să-l discrediteze mai sigur pe poet ca această discursivitate incontinentă, unită cu senina nepăsare față de detalii, deși — după cum bine s-a spus — Dumnezeu se ascunde adesea printre detalii și cu atît mai mult cînd e vorba de poezie. G. Călinescu avea cu siguranță dreptate: spre a-l gusta pe Bolintineanu trebuie să procedăm selectiv, extrăgînd grăuntele de aur din aluviunile cărate de ape.

Deosebindu-se de Alecsandri, care dă senzația că evoluează cu veacul, înnoindu-și țelurile și mijloacele, autorul *Legendelor istorice* e un poet monocord și invariabil, manifestîndu-se încă de la debut sub o ipostază deplin cristalizată. Primul volum, apărut în 1847, pe socoteala Asociației literare, ilustrează, ca într-un program, principalele aspecte ale personalității sale lirice: sentimentalismul elegiac, de nuanță lamartiniană, mai puțin inte-

” D. Bolintineanu, *Elena*, ed. îngrijită de Gr. H. Granda, București, 1887.

rriorizat decît la Alecsandrescu, dar mai locvace, înfășurînd în valuri de vorbe orice suspin; baladescul simplificat și hieratic al legendelor istorice, care-i investește pe eroii vechimii cu o funcție simbolică, transgresînd istoria spre mit; apeten[. pentru fantasticul terifiant și sepulcral, convocat nu atît cu mijloace picturale, cît auditive, prin sonorități hohotitoare și onomatopee în cascadă; versul lunecător, melodios, cu măsura bine bătută și prozodia impecabilă; vocabularul de mică întindere și aparatul imagistic sărac, oferind transparența sensului mai degrabă decît sugestia, comparația în locul substituției, repetarea și simetria mai mult decît invenția și culoarea. Primul volum aduce și cîteva performanțe de certă valoare, unele nedepășite ulterior: elegia *O fată tîndră pe patul morții*, legenda istorică *Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare*, legenda fantastică *Mihnea și baba*, chiar și o meditație a exilului, *Proscrisul* (deși, la 18-57. poetul se afla la Paris în calitate de student, nu de refugiat politic). Încît, din primul ceas, Bolintineanu își definește „nevarietet” genul și geniul. Ulterior, ei își va relua cu o aplicație industrioasă repertoriul și maniera, producînd o operă de o redundanță puțin întîlnită în întreaga noastră literatură.

Totuși, privită de la o distanță convenabilă, această operă abundentă, sugerînd un soi de candidă auto-pastișare, prezintă de la un moment dat înainte o distorsiune evidentă. Schimbarea nu afectează procedeele, ci viziunea, ceea ce se numește acum „unghiul auctorial”. Ea survine spre sfîrșitul domniei lui Cuza, fiind cauzată de un concurs nefericit de împrejurări: dezamăgirile politice suferite de scriitor, conștiința penumbrei în care intrase ca poet și om de cultură, progresele tot mai alarmante ale bolii. Drept urmare, Bolintineanu începe să-și piardă altitudinea față de oameni și evenimente, cea siguranță de sine a creatorului instalat în certitudinile creației, care-i permite să contemple cu detașare tribulațiile meschine ale umanității comune: se apucă de satire, specie nepotrivită firii sale lifabile, blinde, incapabile de maliție și vehemență pasională; note sumbre îi asaltează lirismul, care se încarcă de tristeți ireparabile; simbolică morții, a devastării și ruinelor își face tot mai simțită prezența, ca un „analogon” al unei existențe ce declină brutal, precipitîndu-se parcă spre neant. În ultimii ani, mistuiți de boală și angoase, scrisul devine pentru Bolintineanu o exorcizare a demonilor, un paria dinainte pierdut și totuși ținut pînă la mar-

de largă circulație, căruia i se pot găsi echivalențe în toate literaturile și nu numai fiindcă fiecare împrumută celeilalte, ci și fiindcă toate își trag substanța din viață, cel puțin tot atât cit și din cărți. Dacă la Bolintineanu e perceptibilă o influență, și nu numai asupra poeziei pe care o discutăm, ci, în genere, asupra liricii sale de început, atunci aceasta e, netăgăduit, a lui Lamartine, cu amestecul atât de specific de idealizare și melancolie, de gravitate și emoție, de armonie muzicală și fluiditate expozitivă. Ca și romanticul francez. Bolintineanu își retoriizează discursul inimii, reflexul prozodic fiind la el, deopotrivă, obstacolul și stimulentele unei sensibilități în permanentă ebuliție.

Cea mai puternică expresie a sentimentului elegiac o aflăm după întoarcerea din exil, în condițiile crizei morale a anilor '60. Multe dintre poeziile acestui sfârșit de parcurs, îndeosebi poemul *Conrad*, radicalizează melancolia, aducând în prim plan temele acțiunii devastatoare a timpului, ale nimicniciei și vanității existenței umane. Desfășurându-se pe spații vaste și explozând uneori admirabil sortilegiile versului lung de 14 și 16 silabe, adaptat marilor solemnități meditative. Bolintineanu reia în variante memorabile străvechiul motiv al lui „ubi sunt?”. Iată-l, de pildă, răsunând în *Eăessa*, poezie rătăcită în ciclul Macedonilor :

Ce s-au făcut acele troiene de popoare ?
Acele generații ce-n lume au trecut ?
Și sclavii și-mpărații ? Trăiră un minut,
Născînd spre a se face țărîină trecătoare !
Ce s-au tăcut acele divine frumusețe
Ce-mpodobeau cu roze paharele-n ospete ?

În darn locuitorii acestui loc frumos
Cred să auză noaptea, în vîntul dureros,
Pe piața unde fuse Edessa altădată,
Sunări de muzici, zgomot de cupe ce închin,
Și nichezări profunde, ce strigătele-ngîn,
Strigări de oameni, zgomot ce face o armata.
În darn ei cred să vadă în nopți cum se formează
Grădini, palate, teatruri, lumini că variază !
Nu ! Moartea nu întoarce aceea ce răpește !

O variantă a poeziei, publicată în Keforma din 1863, — remarcată pe drept de D. Popovici — propune acest superb peisaj, în pur spirit eminescian :

Ca un bulgăre dei aur soarele pierise-n mare ;
Umbra se vărsa pe dealuri și juca în depărtare ;
Stelele pe urma zilei spațiul îl înfloreau,
Douăzeci de guri de apă vuvuiiau în sinul nopții
Și șacalii cei sălbatici, fataliști amici ai sortii,
Fe morminlul Edessei soarta lumii prevesteau.

Același spectacol al rostogolirii în „negrele abime” ale neființei îl evocă poetul în fața piramidelor, martore mute ale prăbușirii imperiilor și marilor cuceritori, do la persanul Cambise la divinul Bonaparte :

Acei co vă-nălțară pieriră în uitare.
De cincizeci evi pe dinșii s-a-nchis al lor mnmînt.
Țarina lor pierit-a I-a vintului suflare
Pe-acest deșert pămînt.

Popoare noi venii-au și au trecut din viaiă.
Mai multe tronuri mîndre d-atunci s-au răsturnat
și lumea fugătoare schimbat-a a sa față
în cursu-i minunat.

Chiar mintea omenească luat-a o schimbare,
De zeii săi poetici și cerul a scăpat ;
Iar voi, o, monumente d-eternă admirare,
Nestramutate-ați stat !

Adevărat einlec de lebădă înaintea căderii premature a nopții, poemul *Conră* regroupează obsesiile și aprehensiunile autorului însă decantate, trecute prin filtrul unei lucidități amaro, de om obosit, pentru care viața s-a despuiat de iluzii. Subiectul fixează cadrul unui scenariu simbolic : proscris din Țara Românească, eroul — al cărui nume trimite la Bălcescu, fișa cum Bolintineanu îi scria lui Alecsandri — dar și la Byron (*Conrad*) și la Mickiewicz (*Conrod Wallenrod*) — întreprinde un periplu în lungul coastelor Mediteranei, apoi trece prin Franța și vizitează Londra ; de-aci, bolnav, revine în Italia, stingîndu-se în brațele iubitei, o ființă serafică, numită și ea, livresc. Itilia, în decorul de o neasemuită splendoare al insulei Capri. Destinul lui

Conrad stă sub semnul nenorocului : e un exilai. fără speranța, un bolnav incurabil, un îndrăgostit răpus înainte de a-si împlini pasiunea, un poet lipsit de satisfacția operei („Lubea să Iacă versuri, deși prea rar le scrie, / A strînge arta-n reguli credea că-i o sclavie”). Itineramil său solitar îl confruntă cu ruinele vechilor civilizații îngropate în pulbere, cu haosul, injustiția și contradicțiile prezentului, cu barbaria Răsăritului și mercantilismul egoist al Apusului, cu nebunia unei lumi care pretinde, trufașă, să domine istoria, cînd e, de fapt, strivită de ea. în felul acesta tema eșecului devine miezul poemei : Conrad e un învins în cursa vieții, dar dezastrul său se înscrie pe fundalul non-sensului lumii.

Deși în poem există prolixități și inerții ale condeiului, ca pretutindeni, totuși Bolintineanu reușește mai mult decit oriunde aiurea sa se înalțe pe eerul pur al poeziei. Nenumăratele pasaje pe tema „calvarului vieții” ori a „fortunei labilis” îi prelimina pe Eminescu prin felul anxios al interogației și setea devoratoare a unui absolut intangibil, uneori și prin timbru] recitativului, de o amplă și gravă sonoritate- Hai puțin izbutite sînt părțile de filozofare propriu-zisă unde, în lipsa imaginilor, substanța discursului liric se dematerializează, reducîndu-se la o înșiruire seacă de abstracțiuni :

Rezbelul între popoli urmează ca-n trecut ;
A li un Cain încă tot omul e născut,
Și cauzele triste sînt tot acele care
Produs-au aste lupte fatale și barbare.

sau :

Ce este-această lume ? A fi e dar un bine '!
Și cine profitează, cînd tot trece-n ruine V
Și sclavul, și tiranul, cel mare și cel mic.
Co deopotrivă-n urmă nu au lăsat nimic ?
Așii popoli fără număr, vai, sufer rele chine
Și-atîtea sacrifice spre a forma ruine ?
Religiuni, doctrine, virtuți, speranțe sînt
Ca la finit să facă din lume un mormint ?

Desigur nici cugetarea, lipsită de originalitate, nici sistemul imaKisUc, puțin inventiv și sărăcăcios, nu conferă poemului vocea sa Inconlundabilă, ace! patos reverberînd sub bolti al mării

declamații romantice. Secretul performanței — cînd există — e în muzică. în figurile repetitive sau antitetice, ritmate de strania, inefabila, armonioasa melodie a versului, captînd parcă rezervele nespusului, conotațiile plasate dincolo de zarea explicabilului- Iată versurile cu care începe *Conrad*, prime acarduri ale uverturii :

Era cînd farul lumii, în mare apunînd,
Poleie rochia nopții cu stelele de argint,
Și-n calea sa umbroasă, sub negrele-i picioare,
Așterne valuri albe. suflate de dulci boare,
Munți, plaiuri, văi rizînde și fragede grădini,
Ce-noată în oceane de umbră și lumini.
Colind pe Cornul de-aur, ieșea în Proponțide
Un vas, spărgînd cu pieptul tărîmele lichide.

Impresia nu decurge din vocabularul de întindere redusă, nici din imaginile cu aer academizant (îndeosebi neoclasicul „farul lumii”), ci din reluarea antitezei lumină-întuneric în trei variante, mai ales, din jocul incantatoriu al sonorită[ilor surde fgerunziile „apunînd”, „rizînd”) și hohotitoare (întreg versul penultim scoțînd în vedetă vocala „o”, eu exoticul denominativ, aii de încărcat de miraje : *Propontide*).

Remarcabile în *Conrad* sînt peisajele marine. Bolintineanu simte marea ca nimeni altul dintre contemporani (cu excepția, în oarecare măsură, a lui Alecsandri) :

Eu te iubesc ! o, mare, p-al carii sîn curat
E liberă gîndirea ca valul tău spumat,
De cite ori suspinul și lacrimile mele
S-au mestecat cu vîntul și valurile tele !
De cite ori pe sînu-ți, sau dup-un 'nalt granit,
Privind cu voluptate coprinsu-ți aurit,
Sorbînd prețumu-(i dulce și legîndu-mi dorul,
N-am revărsat eu lacrimi ce-mi inspirase-amorul.

Poetul excelează în a evoca moalea legănare a corăbiei pe unde, sub cerul de azur al Sudului, zbaterea dramatică a valurilor în ceasul furtunii, frăgezimea aurorelor calme, îndeosebi jocul etern al umbrelor și al luminii, care echivalează în mitologia sa personală cu veșnica înfruniare dintre aspirația spre puritate și gravitatea telurică a ființei. Iată cu ce emoție contagioasă e sugerată splendoarea feerică a invaziei lunare :

Dar ziua se retrage în grotele umide
Acestor munți în care cel mai înalt o-nchide.
Răsări, bălaie lună, pe cerul tău cel pur,
Lumină calea noastră pe brazdele d-azur !
Te leagănă, tu, mare, delicios tezaur,
Sub boarea ce respiră acest polei de aur.

În aceeași viziune panoramică, esențializând conturile și culorile, cu o imagistică austeră, de o reducere — aș îndrăzni să spun — bacoviană, iată și un asfințit de soare :

Cer, aer, valul mării, c-o palidă culoare
Se-nveleau, și luna, pe cerul incolor,
Părea că meditează p-al lumii aspru dor,
Moderatorul vieții se cufundase-n mare
Ca o spreceană neagră, pământu-n depărtare
În umbră și în raze se mai vedea mijind ;
Și valuri după valuri veneau ca turme-albind.

Alteori, ca în versurile ce urmează, poetul scoate efecte dintr-o înșiruire de denumiri eufonice (ca și dintr-o tehnică suplă de deplasare și multiplicare a cezurii) :

La nord, capul Miceniî, la sud al Campanelei,
Păreau că se închină la răsfățarea stelei ;
Iscia și Proceda, Caprcea mai în fund,
Prin umbre și lumină apar și se ascund,
Departa, în oceanul de umbre ce domina
În spațiu, se revarsă o palidă lumină.
O flacăra bizară se joacă-n negru-i vâl...
Vezuvul...

Trecutul ca mitologie eroică

Ca toți romanticii, Bolintineanu se întoarce spre trecut **CU** nostalgie și fervoare, nu însă fiindcă ar fi fost fascinat de misterul originilor, ci dintr-o irepresibilă nevoie de exemplaritate politică și morală. Motivația tematicii istorice nu pare a fi la el nici curiozitatea etnografică pentru lumile dispărute, nici voința de a elucida sensul învăluit al mișcării civilizațiilor, ci dorința de a opune unui prezent detestabil sub raportul conștiinței de

sine a națiunii și a drepturilor sale, imaginea unui trecut scăldat în lumină. Și anume, nu pentru izbinzile repurtate sau strălucirea unei glorii mai mult ori mai puțin născocite, ci datorită pildei de demnitate, bărbăție și eroism. De aceea, în substructură legendelor istorice, cele mai populare opere ale lui Bolintineanu, intră totdeauna un mobil edificat. Dezvăluit brutal, prin aluzii la actualitate, el capătă uneori un aspect stînjenitor. Dar în cele mai bune piese ale ciclului, poetul intuiește exigențele registrului epic, tratîndu-l discret : intenția demonstrativă e integrată scenariului și plasată în intemporalitatea gestei eroice. În felul acesta, legendele devin componentele unei Mitologii și nu fragmentele dispersate ale unei Istории.

Din punct de vedere compozițional, majoritatea legendelor e trasă pe un calapod, cuprinzînd patru părți : teatrul acțiunii (decorul), enunțul mizei (conflictul), discursul eroului și dezno-dămîntul. Fiecare parte poate fi contrasă pînă la dispariție sau, dimpotrivă, dilatată pînă la a căpăta o semnificație autonomă, dar, de obicei, discursul constituie locul geometric al poeziei, în jurul căruia se grupează celelalte elemente. O analiză a acestei structuri-tip pune în lumină o mecanică bine strunită.

Teatrul acțiunii e schițat succint, în aproximații globale, care situează, fără să localizeze, la modul clasic, generalizînd formele peisajului ori ale spațiului de desfășurare :

Noaptea se întinde și în geana sa
Argintoase lacrimi peste flori vărsa.
(Mihai scăpînă stindardul)

Într-o sală-ntinsă, printre căpitani
Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.
(Mircea cel Mare și solii)

Sub o ripă stearpă, pe un rîu în spume
Unde un sihastru a fugit de lume.
(Daniel Sîfiastru)

Miza e totdeauna dramatică : ajunul unei bătălii holaritoare, ceasul de restriște al îniringerii, o solie de mazălire, sfidarea aruncată de un dușman redutabil etc. Asemenea autorilor tragici, care exploatau fazele explozive ale unui conflict spre a obține maximum de efect din ciocnirea contractelor, Bolintineanu recurge la situații-limită fiindcă tocmai acestea permit eroilor să-și pro-

beze aptitudinile și virtutea. La dreptul vorbind, nici nu e vorba de „eroi”, deoarece sub numele unor voievozi ori căpitani de oaste — Minai, Ștefan, Mircea, Radu de la Afumați etc. — acționează un personaj unic — Eroul — conducătorul cu voință inflexibilă, gata să se jertfească pentru mîntuirea patriei. El ne apare singuratic, absorbit în gînduri, izolat de companioni, cu atît mai mult de gloată, apăsător de răspunderea unei decizii cruciale, de care atîrjîă totul. Masele i'ămîn în umbră ; ele suportă pasiv desfășurarea istoriei. Acest cult romantic al destinului de excepție contravine poate democratismului pașoptist, dar servește magnificării eroului.

Discursul — am spus-o — ocupă centrul poeziei căci trecerea la acțiune se săvîrșește la Bolintineanu prin „logos”. Procedeul poate părea astăzi desuet, dar la jumătatea secolului trecut nu era, dovadă că pînă și un istoric de talia lui Bălcescu îl utilizase în *Romă-nii supt Mihai Voevod Viteazul*, cum o făcuseră în antichitate Tucidide, Tit-Liviu și atîția alții de-atunci încoace, spre a sugera într-o imagine sintetică starea de spirit a eroului și obiectivele luptei. Convenția discursului îi slujește admirabil pe Bolintineanu : el posedă o rară dexteritate a rostirii sentențioase, a confecționării de aforisme memorabile, înlănțuite într-un monolog de indeniabilă gravitate epică.

Problema ridicată e a -unei alternative hotărîtoare : libertate națională sau moarte ;

Capul ce se pleacă, paloșul nu-l taie ;
Dar cu umilință ianțu-l înconvoaie !
Ce e oare traiul, dacă e robit ?
Sărbătoare-n care nimeni n-a zîmbit
Viața și robia nu pot sta-mpreună,
Nu e totodată pace și furtună.

(Daniei *Sihastru*)

Viața în sclavie este o povară,
iarnă nesfîrșită fără primăvară.
Însă țara noastră nu e scrisă-n cer
Printre cele sclave ce prin veacuri pier.
Căci românul încă știe a se bate
Și urăște viața fără libertate.

(Căpitanul de vînători)

De deșarte vise să nu ne-nșelăm :
Moarte și sclavie la străini aflăm.
Viitor de aur țara noastră are
Și prevăz prin secolii a ei înălțare
Însă mai-nainte trebuie să știm,
Pentru ea cu lojii martiri să murim !

(*Mircea cel Mare și solit*)

Patriotismul fierbinte și intransigent al acestor chemări la acțiune convertește ideologia pașoptistă în modul sublim. Propovăduind smulgerea din letargie, reasumarea demnității naționale, lupla plină de sacrificii pentru cucerirea neaUrnării, vocea mișcată a poetului capătă inflexiuni patetice și vizionare. E o retorică a panașului, sinceră, fiindcă implică un angajament existențial, și dramatică, fiindcă nu acceptă compromisuri. Ea se materializează într-un limbaj simplu dar eficace, cioplit parcă în marmură, adaptat unei dialectici a opțiunilor fundamentale, în care nuanțele n-au ce căuta.

Cea de-a patra parte a legendelor — deznodătutul — condensează în cîteva rînduri, cu o dezinvoltură telegrafică, o întinsă suită de evenimente :

Zice, pleacă, învinge, Hroiote se umilă.
Purice aprodul s-a făcut Movilă.

(Aprodul *Purice*)

Regele își pierde marea lui armie,
Și prin fugă, singur, scapă de robie.
După luptă, Mircea și cu-a lui oștine
Nalță monastire la Sfînta Treime.

(**Cozia**)

Cîteva legende se abat de la stereotipul construcției quadripartite, cu centrul de greutate în discursul emfatic al eroului. În unele bucăți, ca *Doamna lui Negru și bardul și Puterea cîntecului*, scenariul e baladesc, inspirat de Goethe (*Der Sanger*) și, poate, de Uhland (*Sängers Fluch*). În altele, ca, de pildă, în *Mihai scăpînd stindardul* îl vedem pe marele domnitor bătîndu-se solitar, printre leșurile ce-l înconjoară, în irealitatea clarului de lună. Strîngînd stindardul la piept, urmărit de dușmani, el galopează năprasnic spre o apă ce-i va înlesni scăparea. Două versuri antologice sugerează rapiditatea cavalcadei :

Și în umbra morții armăsarui zboară
Ca o-nchipuire albă și ușoară.¹¹

Tot heterodoxă e și Visul lui Ștefan cel Mare, în care domnitorul înfrînt e surprins într-un moment de claustrare medita-tivă :

Seara răspindește umbrele-i ușoare
Și melancolia trece ginditoare.

Răsfățat de succesul obținut cu legendele publicate în vo-lumele din 1847, 1852 și 1855, Bolintineanu va fi tentat să-și exploateze industrial formula găsită. O va face amplu în ciclul Bătăliile *românilor* (1859), care rescrie fastele trecutului însă sub imperiul unei inflații verbale insuportabile. Epilogul atîl de densificat pînă acum capătă o mare extensiune : lupta români-lor cu invadatorii devine un capitol de sine-stătător, alcătuit din prezentarea manicheistă a celor două tabere, defilarea armiiilor și, firește, descrierea detaliată a bătăliei. în plus, autorul nu-și mai disimulează prezența, ascunzîndu-se în spatele eroilor, ci intervine direct, apostrofîndu-și contemporanii ori lamentîndu-se pe ruinele gloriei pierdute. Prolixitatea necontrolată și automa-tismul rimei, de o monotonie exasperantă, menajează prea pu-ține insule de poezie.

Legende noi (1862) revin la vechea schemă, cu singura deo-sebire că se conturează pe primul plan conflictul dintre domn și boieri, iar aluziile la luptele politice din vremea lui Cuza sini evidente (în Piaștrii și Întoarcerea lui Mihai boierii uneltesc îm-potriva Unirii, în Mînia lui Ștefan miniștrii îl trădează pe dom-nitorul care-i cinstise cu încrederea sa). Ultimele legende date de poet (într-o anexă la piesa *Ștefan-Vodă cel Berbant* — 13117) apar sub denumirea *Tablouri* și renovează complet formula. Radu de la Afumați înlocuiește troheul solemn de 11 și 12 silabe, cu rima alăturată, printr-un vers sprinten de 7—8 silabe, cu rima îmbrățișată :

Stă în tronu-i Domnul mare,
Radu de la Afumați :

¹¹ Cităm după ediția din 1855 în care poezia are 22 versuri, față de 56 în ediția din 1347. în aceasta din urmă sintagma „umbra morții” din primul vers e înlocuită prin „tăcerea nopții”-

Lîngă dînsul Doamna pare
Dulce cu ochii plecați.

Deosebiriile sînt și mai evidente în poeziile Cetatea de Io Curtea de Argeș, *Cetatea Neamțului*, *Cetatea lui Tepeș* — toate meditații pe un trunchi de pastel. în felul lui Gr. Atcesandrescu imitat de aproape în *Cozia*). Cîteva peisaje sînt vrednice de re-ținut :

Lăsați privirea voastră pe muntele Albina,
Pe stîncile din față, colo, spre Răsărit!
Smarandul lor cel fraged I-a poleit lumina
Un nor de purpur doar me pe virful ascuțit.
Din aști munți verzi, ca viața, nasc creste mari, rîpoase,
Cu felurite forme, ca niște mari țestoase
Ce scot din țeste capul pleșuv, îngrozitor,
În spațiul cel mare și parcă beau din nor !

Spre sfîrșitul carierei, cedînd ambiției atît de răsîndite prin-tre romanticii noștri de a realiza epopeea, Bolintineanu abando-nează tiparul rapsodic al legendei și se înhamă la munca ane-voioasă a croirii unui mare poem al nașterii poporului român, intitulat *Traianida*. O primă versiune, împărțită în „doine!”, apare în *Albina Pîndului* (15 noiembrie 1868—16/30 iunie 1869). Dedicată românilor transilvăneni pentru că „au simțămîntul ori-ginii lor, limbii lor, literaturii lor, datinilor lor ; pentru că sînt viteji și luptă cu putere pentru naționalitatea lor”, conține și un mic prolog versificat:

Români, cînd voi afla-veți de unde ați plecat,
Veți merge-n calea vieții cu capul ridicat.
Primiți, români, această poemă ce vă spune
Că din eroi se trage a voastră națiune :
Din două ginte-antice, din două ginte mari
Deopotrivă brave, deopotrivă tari.
Un popol care naște din alți doi popoli bravi
Nu poate ca să fie un popbl slab de sclavi.

Bolintineanu adăugă „doinelor” un număr de note despre Dacia și zeii dacilor, redijate cu aplombul și sflnta inocență a diletantului : „Simtem de părere că romanii coloni au găsit, ve-nînd în Dacia, templuri ridicate Mitrei, Soarelui, așezate încă din secolul al 7-lea înainte de Crist, aduse de popolii traciani,

misianj, frigiani, bitiniani, din care sînt dacii și care adorau aceea divinitate supremă, sub nume de Savaos. Sav Sobesius, Ormuzd al perșilor, unitatea sau numărul unu al lui Pitagorav

A doua versiune a Troianidci, apărută în 1870, cu modificări substanțiale (și nu totdeauna în beneficiul operei), dă impresia, ca și cea dinții, de elaborare incoerentă, zvrilită pe hîrtie mai mult la întîmplare, cu episoade care se înșiră haotic (primul cînt ocupă o treime din întreaga epopee, iar cîntul al V-lea are doar 65 rînduri !). Subiectul e incîlcit, combinînd intrigi amoroase, de un gust îndoielnic, între zei și pămînteni, între fecioare dacice și legionari romani, între Decebal și Tilia, soția regelui iazigilor, între bardul Orodell și cele două amazoane : Pesimunt și Memasa. Mai survine, după modelul lui Dante, și o călătorie a lui Decebal prin cele 7 iaduri și cele 7 ceruri, complet dezlipită de restul acțiunii. După peripeții bizare, deznodămîntul se precipită prin hotărîrea lui Zamolxe, talăl zeilor, de a-i infringe pe daci, ca să cistige grațiile Eudoehiei, protectoarea romanilor. Deși cochetase spre a-i obține oonsimțămîntul, zeița are un reflex de pudoare în fața concupiscentei teribilei căpetenii a Olimpului :

Ce zici tu, o, mare Zeu, soț și părinte,
Aici chiar vei să savuri amorul cerese ?
În fața naturei, dar adu-ți aminte
Că zeii, cer și stele, pămînt ne privesc !
Dar zeul în brațe soția sa stringe,
O purpură arde obrazu-i de crin
Și capu-i ca crinul pe sînu-i să Crînge,
Pe arborul vieții, pe pieptul divin.
Se splendidă cerul, pămîntul se-nfloră,
Se-nrouă, plutește, se scald, se scobor,
Tot pînă cînd pare suava auroră
Parfumă, murmură, se-mbată de-amor.

Poema se Încheie cu moartea vitejească a lui Decebal, după ce o străpunge cu sabia pe Tilia, și cu intrarea în Sarmisegetuza a lui Traian, care se închină la caipiștea lui Isis. Și din *Traianida* se pot recupera, ici și colo, mici fragmente delectabile, dar întregul e de o indigență penibilă, motivînd parcă asaltul junimist, declanșat tocmai atunci, împotriva superficialității voioase, a lipsei de gust și de spirit critic.

De la platonism la senzualitate și galanterie

Ecotica ocupă un sector întins în opera lui Bolintineanu. Lăsînd deoparte *Traianida*, sufocată de șoUicăriile zeesti și senzualitățile pămîntene, numeroase poezii, inclusiv mari poeme și două cicluri din cele mai cunoscute, *Florile Bosforului* și *Macedonele*, gravitează în jurul iubirii. E vorba de iubirea-pasiune a romanticilor, atit sub ipostaza platonice de vis eteric și consonanță ideală, așa cum apare în Conrad, cit și sub ipostaza de beție a simțurilor, dar fără agresivitate și trivialități, ca aptitudine a contemplării feminității în splendoarea ei virginală. Sub imperiul unei galanterii care traduce gingășia în termeni de răsiaț, poetul reia pe alocuri clișeele idilei neoclasică din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (foarte frecvente în Poezii *din tinerețe nepublicate încă* — 1869), alunecînd în manierism anacreontic ; în esență, viziunea sa e însă suavă și nu hulpavă, modelată de un petrarchism subiacent.

Ciclul *Florile Bosforului* a fost compus în timpul exilului, într-una din rarele perioade de seninătate și exuberanță ale vieții poetului. Ansamblul, relativ unitar, vehiculează un exotic de carton pictat, foarte romanesc prin beatitudinea decorului și zugrăvirea delicatelor frumuseți ale seraiurilor, care tînjesc la dragoste, dar sfârșesc tragic fiindcă și urmează chemarea iubirii, încalcînd tiranicele legi ce le guvernează existența. Sedus parcă de un miraj, Bolintineanu evocă Bosforul ca un spațiu edenic, o oază de frumuseți neverosimile în mijlocul lumii degradate. Bucuria privirii e contagioasă :

O streine, vino și te desfătează
Pe aceste maluri pline de-ncintări,
Unde tinerețea încă se păstrează,
Unde-amorul are încă dulci visări.

Unde o femeie are frumusețea
Stelelor de aur ce în nopți lucesc
Și fecioara dulce are tinerețea
Rozelor sălbatici, care ne răpesc ;
Unde ziua-i albă, noaptea înstelată,
Și-aerul bea dulce roua după crin,
O, eden al lumii, fața ta curată
Cu-atit ne Incintă, cu cit te privim !

Sărăcia paletelor descriptive, care uzează de epigrame obosite („dulce”), diminutive dizgrațioase („peștișori”, „caicele”), rlișee de tip neoclasic („A lui Lial făclie”, „Pe-al lor car de roze, fragedele zori”) facilitează reluarea aceluiași cadru peisajistic în diverse variante. Spre pildă :

Suave auzele se leagănă voioase

Pe luciul Bosfor

Ce, treierat de delfini cu aripi lucioase,

Revarsă ici și colo torente de fosfor.

(O «onpte de unrd)

Pe unda poleită de miriade stele

Se leagănă, murmur,

fn horă grațioasă suave auzele...

(Almelaiur)

Auzele"line trec cu răsăfăare

înflorind suprafața latului Bosfor

Și formînd o cale-n mozaici bizare

Care-ncîntă ochii cu lumina lor.

Pe această cale unde se îngîină

Ale lunii raze c-umbra deseii seri,

Seînteii peștișorii, splendidă țarină,

Cum în visul dulce zboară dulcii plăceri.

(Leili)

Pînă la urmă, datorită insistenței și acumulării imaginilor din același registru expresiv, peisajul se impune cititorului ca o obsesie. În acest sens, dacă e adevărat — cum s-a pretins — că puterea de reverberație a unui exotism nu depinde de exactitatea imaginilor propuse, ci de amploarea viselor pe care le stimulează, putem conveni că Bolintineanu produce în poezia noastră un „topos” durabil al Bosforului, ca desfătare a simțurilor și „cathaxis” existențial.

Cît privește Erosul, el ni se dezvăluie sub dublul semn al dorinței și al morții. Hanîmele, baiaderetele și cadănele care populează Florile *Bosforului* sînt creaturi de seră, frustrate de adevărata iubire și, de aceea, căutînd-o, cu primejdia vieții. Gulfar

XXXII

se duce în taină după un ienicer, Leili după un barcagiu, Mehrube după un ghiaur, Dilrubam pierde fiindcă 9 trezit gelozia sultanului, iar Rabie fiindcă e pizmuită de vechea favorită. Obstaclele în calea îndrăgostiților nu decurg din contrarietățile propriei naturi ori din intermitențele inimii, ci provin din afară, fiind o consecință a împrejurărilor, a faptului că femeia e sclavă, închisă în harem, transformată în obiect de plăcere și instrument ai procreației.

Voluptatea căutată și atît de scump plătită traduce o filozofie a gustării clipei :

Cînd am băut plăcerea, oh ! fie un minut!

Ursita-i împăcată, și viața împlinită,

Atuncea moartea vie ! mormîntul e plăcut :

Ce mai rămîne vieții la patimă ursită?

(Ziule)

Oroarea de degradare și extincție („Grăbește-te de gustă, cît viața ta lucește”), care se află la originea acestui hedonism, comunică amănților o precipitare și o decizie inflexibilă. Ei acționează parcă somnambulic, iar poezia se scaldă într-un ireal vaporos, Cu sigur instinct. Bolintineanu nu analizează dantele sentimentului, ci descrie ce se întîmplă în largi trăsături de penel, reținînd gesturile și mișcările tipice, cu detașarea lor grațioasă, de ritual extatic. Pînă la urmă lirismul se nutrește din exteriorități, din notațiile de **Btmosferă** și decor.

De remarcat din acest unghi înseși numele eroinelor cu sonorități triumfale sau catifelate, trezind în tot cazul ecouri tulburi, anevoie de clarificat (Almelaiur, Dilrubam, Leili, Mehrube, Gulfar etc.). Apoi, culoarea dens orientală a unor portrete :

Cînd o vezi la preumblare,

Sub iașmac adus din Șam,

Ca o stea prin nori apare

Dulcea fiic-a lui Osman.

Feregeaua-i se-mlădie

Pe Kiahiul, bogat cerchez,

Cu dalga de selemie.

Cu șalvari largi de geanfez.

(EsmeJ)

XXXIII

sau

Are-n meși piciorul ei
Nud. alb, mic, ca o Diană,
Sub al piersicii tului,
Sub șalvarii de sultană !
Anteriu de selemie
Cu dalgal de fir deschis !
De se vede, credeți mie,
Sinu-i fraged ca prin vis !
Din frumosul ei fakiol
Cu bibiluri aurite
Cad cosițe împletite
Cum se poartă-n Anadol.

(*Slavele în vânzare*)

Obișnuit, poetul reușește mai bine în miniaturi decât în marile tablouri și pave mai m largul său folosind versul scurt, fluent, adaptat glumei și ștregăriei (ca în *Fata de la Candili* sau *Fata popii*), decât pseudoalexandrinul declamatoriu și. vrînd-nevrînd, emfatic. In Se scoldă, baia unei ghiaure, pîndită de pe mal de Amor, e o foarte reușită scenă de gen, in spiritul miciei poezii a secolului al XVIII-lea :

Unda bea cu voluptate
Corpul ei amăgitor ;
Ea o sparge și o bate ;
Face spumă din picior. ;

Iar prin spumă, capu-i dulce
Coperit de păr bălai
Pare luna, vrînd să culce
După codrii ninși de plai.

Apa face garofițe
Peste corpu-i răpitor
Și ii soarbe din cosițe
Aurul strălucitor.

Cînd pe undă se zărește
Dreaptă, coama-i tresărînd,
Cinci pe spate s-odihnește
Ca o pavăză d-argint.

X X X I V

„Garofițele” din strofa a treia deranjează, dar de-abia strofa pe care o vom cita acum dovedește cît de departe împingea Bolintineanu lipsa de răspundere față de cuvînt :

Grațiile o-ncoiioară,
Dulcele dorinți d-amor
O preurmă turmușoară,
Peștii mici o Înconjor.

Hora grațiilor dublată de o horă a peștilor nu e „o invenție fericită”, dar „turmușoara” de „dulci dorinți” reprezintă un adevărat dezastru estetic. Din păcate, și alte exemple stau la îndemînă. Iată încă unul în care niște conspiratori împotriva sultanului se dedau la curioase manifestări :

Și pe vesele (7) covoare
Ei în horă se-nvirtesc
Și cu arii de teroare (!?)
Urlă, saltă, dăntuiese.

(*Naide*)

În Mncedone predomină tot tema iubirii, dar cadrul de viață e altul — mediul păstorilor aromâni —, ceea ce ar trebui să favorizeze o anumită apropiere de folclor. Contactul rărrjîne totuși superficial, redus la unele vagi ecouri tematice (*Păstorifa ji miaua*), îndeosebi la frecventa utilizare a octosilabului trohaic și paștirea rostirii populare, ca în *Fecioara din Milia* :

Spune, albă copilită,
Cum nu porți tu pe cosiță
Roza, rumena liliță ?
Plîngi o mumă ? plîngi un tată ?
Plîngi o soră-nmormilitată
Sau ursita ne-mpăcată !

În fapt — așa cum s-a arătat. încă de mult — modelul real al lui Bolintineanu e idila galantă, iar strămutarea în munții Pindului e pur nominală. Dar, desigur, nu autenticitatea reprezentării importă, ci verosimilul ficțiunii. Din acest punct de vedere; ciclul *Macedonelor* e poate prea urgisit de comentatorii care-i reproșează atmosfera voluptoasă și senzuală. De fapt, puțin preocupat de exactitatea culorii locale, Bolintineanu evocă o existență legată de natură, în care dragostea se anunță eruptiv, iar

X X X V

revelația feminității nu constituie un act reprobabil. Ca atare, prudera devine indecentă, senzualitatea fiind, dimpotrivă, salubră, deoarece constituie un semn de robustețe fizică și morală. Supărătoare e doar dulcegăria introdusă de poet cu suverană nepăsare în descrierea frumoaselor muntence ori în cîntecul de înduplecare a flăcăilor. Dezbrăcarea Cillei în mijlocul pădurii (Cilia cuicîndu-se) se desfășoară ca o eelebrație pagină :

Ea umblă sub lese și luna lumină,
Depune vestmîntul pe ramuri de fag
Preoum un crin dulce de puf se dezbină,
Cosița de vălu-i se scutură drag,
O pasăre mîndră cu pene noroase,
Rupind legătura ce greu o strîngea,
S-oprește, întinde aripe noptoase
Pe valul de nea ;
Așa și pe sinu-i tot păru-i se lasă,
Pe-o piatră ridică frumoau-i picior,
Descalță condurul ce greu o apasă...

Fata are farmecul ingenuu, iar nuditatea ei, ca în pictură, e un spectacol care înalță — vorba lui Maiorescu — în sfera ficțiunii ideale. Poetul nu se poate însă dezbăra de chițibușurile rococo-ului fanariotic: „grații”, „Amor”, „dorințe” — și atunci versurile alunecă în mievrerie. Pasajul anterior citat continuă astfel :

Un hor de dorințe în jurul ei zbor,
Se culcă pe maldăr (? !) și grațiile dalbe
D-amor îndemnate, eu mîna de crin,
Apucă cămașa de poalele-i albe
Și-o face să crape spre albul ei sin.

Dintre păstoreștile Macedonelor (căci ciclul conține și poezii ca Ed-essa — o meditație pe tema „ubi sunt ?” amintită mai sus, ori *Ziaara* — un lung poem filozofic despre uciderea prin înec a 15 fecioare de către un pașă tiran) merită reținute mai ales două : *Românele din Cavaia* și *San-Marina*. Cea dintîi oferă o „specialitate” a casei : evocarea unei cavalcade, pe bază de armonie imitativă, folosind versuri dactilice, onomatopee și o alternare simetrică de măsuri lungi și scurte (11/12 ou 5 silabe) :

XXXVI

Tropatâi bubuie, plaiul Candavii
Lingă Cavaia
Caii se spumega, pui ai Moravii
Răpind bătaia,
Iată-i alunecă ! umbra pămîntului
Nu îi sosește :
Coama lor flutură p-aripa vîntului,
Nara lor crește.

San-Marina fixează într-o ritmică alertă și într-un desen strofic de virtuozitate, tip Coșbuc, un tablou al transhumantei văzută ca mișcare rituală. De la ospățul pe o pajiște, pînă la procesiunea oamenilor și a turmelor, încheiată în faptul serii, totul nu face parcă decît să repete, cu o truculență homerică, un scenariu milenar :

San-Marina astăzi are
Sărbătoare de pastori,
O serbare
De plecare
La Vardar ce cură-n mare
Alergînd pe pat de flori.
Se întinde masă dalbă
Pe un plai lingă Cătun
Cu smîntînă
De la stlnă,
Cu faguri de miere albă
Și cu vin de Ia Zeitun.

Popii binecuvîntează
Și atunci toți s-au mișcat
De plecare
Către mare,
Turmele înaintează
Toți cu totul le-au urmat.

Tema iubirii articulează și citeva poeme de mare respirație : *Andrei sau luarea Nicopolei de români*. *Sorin sau tăierea boierilor la Tirgoviste*, *O noapte pe cal*, *Safira* (publicată în Foileto-

XXXVII

•nul Zimbrului, din 17 iulie 1855), *Rebia* și *Atica* (*idem*, 21 august 1855) etc. Primele două, mai faine cunoscute, pun problema lipsei de reciprocitate în dragoste. Andrei, curajos căpitan din oastea lui Mihai Viteazul, o iubește pe Maria, care-i va fi infidelă, disprețuind, în schimb, dragostea devotată până la sacrificiul de sine al frumoasei Biulbuli, fata pașei din Nicopole. Sorin, tânăr boier la curtea lui Mircea Ciobanu, e iubit fără speranță de Smaralda și iubește tot fără speranță pe Fiorița; condamnat la moarte pentru o vină imaginară și puțind să scape prin folosirea unui inel cu pajură domnească, își jertiește viața, înlesnind fuga lui Filip, logodnicul Fioriței.

Ambele poeme, însăilate prolix, cu versuri înaintînd moale spre rima așteptată, aduc obișnuita recuzită a melodramei romantice: contraste stridente, lamentații, coincidențe bizare (cortejiul de nuntă al Măriei întîinește convoiul mortuar al lui Andrei) etc. încercarea poetului (în Sorin) de a se distanța de ceea ce narează, spre a instaura, ca la Byron sau Musset, pe lângă planul patetic al povestirii, un plan ironic al discursului, e inconsecventă și ruinată de automatismul rimei, cum arată exemplul următor:

Dar ca să descriu danțul, vai ! muza mea nu are
Nici gralia cerută, nici bucuria lor.
(a „damelor” prinse în horă — *n.n.*)
În darn o chem Ja horă ! ea stă în nemișcare
Și gîndu-i în departe s-avintă după dor.

Prologul la *Sorin* e o imitație după *Faust*: un doctor Herman dizertează despre zădărnicia științei și inanitatea vieții cu o hîrcă de mort în mină. Monologul nu e lipsit de vervă speculativă:

Nimic, nimic... Lumina mi se ascunde mie L.
O, studiu fără roadă ce m-ai înveninat,
Tu mi-ai răpit plăcere și viața, și junie.
Și nu mi-ai dat nimica în loc ce mi-ai luat !
A trebuit a trece cincizeci de ani de trudă
Plecat pe cărți, să aflu că nu pot ști nimic...

Poemul *O noapte pe col. ignorat de cercetători*, cu excepția lui G. Călinescu, probabil din cauza eliminării sale din ediția de la 1865, luată ca bază de toate publicațiile următoare, merită din plin atenția. E vorba de o iubire adulterină între un

erou donjuanesco, cinic și juisor, și o superbă tină, căsătorită cu un bătrîn gejos. Pentru a-și împlini dragostea, cei doi protagoniști fug călare, într-un galop năprasnic, reușind, după suspans prelungit, să scape de urmăritori și să se salveze. Cavalcada e, ca de obicei, sugerată admirabil:

Bubuie văile, calul s-ivîn
Uiră,
Fuge ca cugetul inimii-n dor,
Zboară ca austrul sau ca eretele
Cătră o pasăre singură-n nor.
Dănuie arborii, umbrele, stelele,
Uns cu muntele văile sînt,
Murgul meu sforăie, leapădă spumele,
N-ating picioarele lui pre pămînt.

Utilizarea persoanei I intensifică dramatismul scenei; unghiul subiectiv augmentează senzația de învălmășeală a fugii; elementele de peisaj par să-și piardă individualitatea, amestecîndu-se și suprapunîndu-se într-un fel de sarabandă nebună:

Dulce e aerul ' colo, mai dincolo
Cinele satului latră cu dor;
Buciumu-n măgură sfișle inima
Clopotul turmelor sună ușor;
Brlul cîmpiilor de argim limpede
Plinge — pe petrele-i neconținut;
Grierul cîmpului, cîrsteiul crîngului
Cînt călătorului cel rătăcit.
Crucele, arborii, puțuri și măgure
Trec ca fantasmale pe lingi noi.
Toate se clatină... abia-nainte-ne
Pier și alunecă, pier înapoi...
Undele spațiului, brune ca umbrele.
Curg, se roslogolă, line ușor...

Spre a păstra cadența daclilică, Bolintineanu folosește în versiuni ori atribute genitive care dau uneori versurilor o stranie muzicalitate:

(nima inimi-mi ! iată-te. liberă,
Lanțul bătrînului noi l-am zdrobit,
Anii tăi curge-vor dulci ca murmurele
Drogi sărutărilor, ling-un iubit.

Aplicind tehnica „povestirii în povestire”, poetul introduce și un episod autonom, relatind uciderea soției lui Țepeluș, bănuită pe nedrept de crudul ei soț. Scena omorului, în care domnul o obligă pe nevinovata femeie să soarbă paharul cu otravă, cu lenta gradație a preparativelor și contrastul dintre ferocitatea sa rece și convulsiunile nefericitei victime, e de un efect puternic. O veritabilă surpriză ne mișpinii în final, unde poetul, pe un ton dezamăgit, de badinerie mussetiană, demitizează romantica sentimentelor eterne, arătându-ne cum frumoasa eroină se desparte rîzînd de pătimașa iubire :

Dar mai tîrziu, ingrata îmi scrisese una dată :
Mi se urise foarte la țară unde-am stat.
Muream de neastîmpăr ca să mai fac o dată
Pe cal călătorie, rum tu m-ai învățat.
Și calul tău murise... Dar iată că îmi vine
Un cavaler și-mi zice : cel cal voinic am eu !
M-ara dus cu el îndată, precum m-am'dus cu tine ;
Dar fă și tu ca mine... Adio, dragul meu.

Retorica fabulosului

Fantasticul nu se articulează la Bolintineanu pe o percepție alterată a realului sau pe o imaginație de tip nălucinatoriu. Poetul e un visător, dar nu un oniric, un spirit dispus să transfigureze realul în ideal, nu să peregrineze prin bolgiile infernale în căutarea unui supreal teratologic sau coșmardesc. Dovada e că fantasticul ocupă un loc relativ restrîns în vasta-i operă, iar speța cultivată îndeosebi e cea a miraculosului anecdotic, de tip incidental și subaltern, nu cea a miraculosului de atmosferă, care structurează întreaga materie a ficțiunii, transpunînd-o în zona ambiguităților enigmatice și a supranaturalului șocant.

Cele mai multe poezii fantastice — cum reiese din titlul volumului din 1858, *Legende sau basne naționale în versuri*, și din deslușirile editorului — sînt prelucrări folclorice axate pe o pildă morală, asemenea poveștilor „cu care bunele noastre ne-au legănat copilăria”. Motivele aparțin unui fond arhaic, comun întregii arii indo-europene, dar simbolistica schemelor epice e uneori deviată din rosturile ei primitive. Maniera „gotică” a înscenării

e oricum manifestă : o vrăjitoare preface pe un frate și o soră, spre a le zădărnici dragostea incestuoasă, în două riuri vecine, dar meaiite să nu se întâlnească (*Mureșul și Aluta*) ; o fată de crai prefăcută de un zmeu în căprioară e dezlegată de blestem de un tînăr fiu de împărat care o sărută pe buze (*Căprița de aur*) ; un IJăcău e preschimbat în rouă pentru că a întîrziat în alcovul iubitei, fiind surprins de soare pe drum (*Domnul de rouă*) ; un domnitor e terorizat de fantasma fratelui pe care-l ucisese (*Vmhra răzbunătoare*) etc. în aceste poezii, ca în toate basmele, răsturnarea ordinii cotidiene e consfințită de specificul genului ; de aceea, faimoasa ezitare între explicația naturală și cea supranatură-**Eiă**, de care vorbesc teoreticienii, nu are temeii să se producă. Mai degrabă decît să realizeze fantasticul, în sensul propriu al cuvîntului, majoritatea legendelor lui Bolintineanu întru-chipează fabulosul, restituindu-l cu mijloacele unei retorici bazate pe declamație și bizarerie.

Există și cîteva mostre de tenebros autentic, în care miraculosul tinde să devină atmosferă și viziune, **pierzindu-și** rolul de element adjuvant. Un exemplu îl constituie O noapte la **Ttiorminie**, poezie din cele mai timpurii (1844). Începutul, îndeosebi, însumează ororile, preparînd pentru o scenă terifiantă :

Mergeam pe căi sălbatice.
Cătăju adăpostire ;
Iar fantome lunatice
REdeau p-o minăstire.
Lătra departe rimele
La duhuri neguroase.
Scoteau din groapă mîinete
Scheletele hidoase.

Pe munți, regina nopților
Păruse gălbenindă,
Așa cum fruntea morților
Se vede suferindă.

Atunci trecură ielele
De miini în horă prinse ;
Ș-un abur toate stelele
îndată le cuprinse.

Si apă, tirane, să nu poți să bei !
 Să simți totdeauna asupra-ți o stîncă !
 Să-nclini a ta frunte la cine nu vrei !
 Să nu se cunoască ce bine vei face !
 Să plîngi ! însă lacrimi să nu poți vărsa,
 Și orice dorință, și orice-ți va place
 Să nu poți, tirane, să nu poți gusta !

În fine, rămîne memorabilă cavalcada în dactili, de fapt prima compusă de poet (căci cele din *O noapte pe cal* ori *Românele din Cavaia*, de care am vorbit mai sus, ca și cea din *Pestera mustelor*, de care n-am amintit, sînt posterioare) :

Mihnea încalecă, calul său tropotă,
 Fuge ca vîntul;
 Sună pădurile, fișie frunzele,
 Geme pămîntul;
 Fug legioanele, zbor cu cavalele,
 Luna dispore,
 Cerul se-ntunecă, munții se clatină,
 Mihnea tresare,
 Fulgerul scînteie, tunetul bubuie,
 Calul său cade etc.

Merită subliniat că *Mihnea și baba* a trecut prin 3 versiuni, practică rară la Bolintineanu. Cea dintii, din 1847, se sfîrșește cu arderea bătrînei vrăjitoare într-o piață bucureșteană ; cea de-a doua, denumită în ediția din 1855 *Fermecătoarea*, integrează hibrid poezia într-un chenar de idilă : o fată, căreia un flăcău îi cerșește un sărutat, îi pune condiția s% între într-o peșteră ; urmează scenariul cunoscut, după care, în final, îi regăsim pe cei doi tineri dornici de hîrjoană. Versiunea din 1855, cea mai bună, elimină arderea babei; înlăturarea elementului anecdotic facilitează astfel „evadarea din istorie în fabulă” (IU Popovici)¹, condiție propulsivă a elevării în spațiul lirismului veritabil.

¹ Introducere la Dimitrie Bolintineanu, *Scriseri alese*, ediție îngrijită de..., Craiova, 1941, p. 20.

Ca prozator de ficțiune, în primul rînd ca romancier, căci nuvelistica îl solicită arareori și cu rezultate puțin revelatorii, Bolintineanu e, cu siguranță, nedreptățit. Cele 3 romane pe care le-a scris : *Manoil* (încheiat, se pare, în 1851, dar apărut în 1855), *Elena* (1862), și *Doritorii nebuni* (neterminat, 1864) sînt, de regulă, menționate pentru înțietatea în evoluția genului, însă condiția de pionierat rămîne nonpertinentă sub raport artistic. Fără îndoială, nici unul dintre romane nu e o operă de virf, totuși, a le reduce importanța la o simplă anterioritate cronologică înseamnă a comite o injustiție.

Prin *Manoil*, Bolintineanu aclimatizează la noi formula romanului epistolar, foarte la modă după Ctorisse *Harlove*, *Werther*. *La Nouvelle Heloise*, *Les liaisons dangereuses*, dar în versiunea monofonică, apropiată de jurnalul intim, care implică un singur emitent și un sistem de notații inegale, cîteodată în mod evident nefinisate, spre a sugera autenticitatea. Și *Elena* constituie o premieră, însă de alt tip : e vorba de un roman sentimental, înglobând un tablou de moravuri, deci de o combinație între studiul analitic al pasiunii, ca la Jean-Jacques Rousseau, și o cronică socială a actualității, ca la Balzac. Ambele opere depășesc mijlocia vremii, demonstrînd certe calități de fluentă narativă, pătrundere psihologică și spirit de observație.

În *Manoil*, scriitorul vrea să arate — după cum declara nemijlocit — „că un om poate să se facă irău, precum și bun prin femeie”. Eroul e un orfan timid, visător, „fără stare, fără nume, scos afară din legile societății”, animat de simțăminte nobile. El condamnă cu tărie practicile nedemne, atitudinile retrograde, oprimarea celor mici de către cei mari. Aflînd de o călugărire forțată, exclamă : „Rămăsei zdrobit de amărăciune. Poate-se în secolul în care' trăim să se tolereze astfel de tiranii ?” Poet el însuși, e indignat că „un poet la noi este privit ca un bufon”, iar întreaga literatură e tratată în mediile suspuse cu dispreț cosmopolit. ExCrem de sensibil Manoil traversează momente de scepticism și descurajare, întrebîndu-se dacă relele existente sînt trebuincioase armoniei universale și dacă n-ar fi fost mai bine să se fi născut „muncitor” (citește țăran), spre a scăpa astfel de pacostea întrebărilor fără răspuns, de chinuitoarele perplexități ale conștiinței de sine. Acest tinăr romanțios, posedînd toate

semnalmentele eroului pozitiv, suferă o dezamăgire în dragoste, după care întreprinde o călătorie de 2 ani peste hotare. În acest răstimp se produce o involuție dezastruoasă în mentalitatea și comportamentul său, pe cit de totală, pe atît de puțin motivată. La întoarcerea în țară, Manoil se aruncă în brațele tuturor dezmiardărilor, devine adeptul doctrinei că „voluptatea este principiul tuturor faptelor”, se înhăitează cu femei dubioase, ajunge clientul tripourilor și localurilor unde mișună drojdia societății. În cele din urmă, după peripeții rocambolești, decupate parcă dintr-un ieftin foileton, Manoil ajunge la închisoare sub învinuirea mincinoasă de omucidere. În ceasul al doisprezecelea, pe pragul prăbușirii definitive, e salvat de apariția unei copile inocente, care continuase să-l iubească și să-i acorde încredere. Romanul se încheie astfel cu un happy-end : eroul se căsătorește cu angelica Zoe, stabilindu-se la țară, unde cunoaște tihna și fericirile simple ale rusticității.

Compus în timpul exilului, în numai o lună de zile, ca să-și umple un popas silit la Rusciuc, unde trebuia s-o întâlnească pe sora sa, Caterina, Manoil a fost citit de Alexandrina Ghica, soția memorialistului. Ea a găsit partea întâia „grațioasă”, partea a doua „detestabilă”, judecată cu care Bolintineanu se va declara de acord în 1870, cînd hotărăște să-și reediteze romanul în *Dîmbovița*, reapărută efemer. Dacă aprecierea avea în vedere criteriul estetic (ceea ce e improbabil), ea e în mare măsură justificată. În adevăr, partea a doua a cărții, înregistrînd uimitoarea renaștere a eroului întru cinism și abjecție și urmărindu-i vicisitudinile într-un București interlop, populat de o umanitate degradată și trivială, decepționează prin artificiu și naivitate. În-tîmplările cele mai hazardate se acumulează în complicații de un senzațional aberant. Pe de altă parte, ritmul narativ se precipită atît de mult, încît comentariul autorului, care dădea preț primelor capitole, e pur și simplu sufocat, pierzîndu-și capacitatea explicativă și pertinența psihologică. În plus, alura tezistă a picturii mediului falsifică logica situațiilor și a personajelor, exagerînd căderea în prăpastie a eroului și, bineînțeles, făcînd neverosimilă conversiunea sa finală.

În pofida acestor cusururi, figura lui Manoil, în conturul ei inițial, rămîne memorabilă pentru caracterologia romanului românesc de început. Format din contraste, amestecînd mari aspirații cu apetențe vulgare, inocența cu cinismul, generozitatea cu inconstanța, trecînd rapid de la entuziasm la dezamăgire, Ma-

noil pare a rezuma, în fragilitatea și vulnerabilitatea făpturii sale, mulțimea imaginilor disparate și difuze ale omului romantic, risipite prin literatura anilor 1830—1860. De o semnificație cel puțin egală, dar pe alt plan, este adoptarea formulei „epistolare” : perspectivei autorului atoateștlutor, care narează o istorie încheiată, i se substituie perspectiva mai îngustă, dar mai veridică, a unui personaj care povestește o istorie în curs de a se face, asumîndu-i oscilațiile și imprevizibilul. Modelul direct nu pare a fi Le Lys dans *la valee*, unde întreg romanul e compus din două scrisori, una, lungă, a contelui Felix de Vandenesse și alta, mai scurtă, a contesei Nathalie de Mânerville, ci Die *Leiden dies jungsien Werthers*, unde e vorba doar de scrisorile eroului către un destinatar fictiv. Oricum, Bolintineanu cunoștea bine *Le Lys dans la valee*, cum o arată faptul că în Elena citează la un moment dat romanul lui Balzac, făcînd o analogie între personajul ce dă numele cărții și contesa de Manerville. Dar, indiferent cine l-a inspirat, e cert că adoptarea punctului de vedere al personajului și folosirea persoanei I ea instrument de analiză interioară constituiau achiziții prețioase în contextul anilor '30. Căutarea autenticității în chiar pragul nașterii romanului la noi, cu toate inconsecvențele în aplicarea formulei, era un semn bun, deși pentru multă vreme încă romanescul melodramatic și senzațional avea să domine creația de ficțiune.

Elena, cel de-al doilea roman al scriitorului, e mai solid încheiat ; apar și aci o serie de complicații parazitare, puțin verosimile, dar intriga e unitară, gradată, relativ bine condusă ; tabloul social are amplitudine și pregnantă, iar sistemul de personaje, în pofida opoziției dintre pozitivi și negativi, dispune totuși de o anumită varietate tipologică. Cu adevărat remarcabilă e însă analiza subtilă a iubirii dintre Elena, soția postelnicului George, și Alexandru Elescu, iubire pătimașă, surprinsă în dialectica tulbură a certitudinilor și a îndoielii, a beatitudinii și a sfișierilor interioare, a simulării și a sincerității. Deși aflat sub influența retoricii declamative, impuse de codul romantic la modă, și trebuind să răzbată peste diverse insuficiențe de ordin tehnic, Bolintineanu reușește o excelentă monografie a pasiunii, explorîndu-i cu acuitate mecanismele delicate și contradictorii.

Tema centrală a romanului e conflictul dintre chemările inimii și sacralitatea legăturii conjugale, dintre cerințele naturii umane, în înțelesul elevat al cuvîntului, și convențiile care gu-

vernează viața socială. Elena, femeie superioară, „din acele ființe rare, unice, poate, ce Dumnezeu, din timp în timp, face să se nască în unele societăți degradate, ca și cum ar voi ca oamenii să-și aducă aminte că el nu l-a părăsit”, e căsătorită cu postelnicul George, un om grosolan, intrigant, vulgar, incapabil să se înalțe „din cercul strimt al intereselor egoiste”. Deși are toate motivele să-l execre, ea își respectă în chipul cel mai scrupulos îndatoririle de mamă, soție și stăpînă a casei. Cu ocazia unei sindrofii la moșie, îl cunoaște pe Alexandru Elescu, tînăr, bogat, independent, om de lume și om de gust, aflat, prin convingerile liberale și distincția purtării, în opoziție flagrantă cu restul musafirilor, boieri retrograzi, „dezbrăcați la 24 ianuarie (1859) de privilegiile regulamentare”. Intre Elena și Elescu se naște rapid o dragoste puternică, întemeiată pe o desăvîrșită consonanță sufletească, dar contrariată, de o parte și alta, de ezitări, scrupule și perplexități.

Deși nefericită în căsnicie și atrasă irezistibil' de Elescu, Elena se împotrivește categoric vieții în minciună. Ea refuză infidelitatea, oricîte justificări ar avea s-o comită, nu din prudenție sau din teama de opinia publică, ci dintr-o sete de puritate, dintr-o exigență a absolutului moral cu totul străină lumii frivole și alunecoase ce o înconjura. În același timp însă, nu are nici curajul să se îndepărteze de Elescu. În cele din urmă, lupta dintre dorință și căință, dintre elanul inimii și reprobarea rațiunii se încheie cu inevitabilul : Elena cedează, pe deplin conștientă că în felul acesta se autocondamnă, că nu va putea supraviețui păcatului săvîrșit. Și-n adevăr, deși va deveni liberă, prin divorțul impus de postelnicul George, după o mîrșavă uneltire urzită de niște rivale, nu va apuca să-și guste fericirea alături de bărbatul iubit: ea se va stinge discret și gingaș, răpusă parcă de un rău metafizic, mai mult decît de o boală, ca și cum o fatalitate inexorabilă ar fi împins-o să-și ispășească vina.

Problemele lui Elescu sînt de alt ordin. Iubind-o cu sinceritate și fervoare pe Elena, dorește pragmatic să-și împlinească dragostea și să-și refacă viața alături de ea ; temperament aprins, dar bănuitor, sensibil la șoapta insidioasă a calomniei, el îi face adesea scene de gelozie, pe cît de nedrepte, pe atît de chinuitoare. Neputînd percepe delicatele resorturi psihologice ale femeii pe care o adoră, crede, sau preferă să creadă, cu un egoism masculin caracteristic, că repetatele ei avertismente macabre

(„Cînd voi fi a ta, trebuie să mor”) sînt vorbe fără acoperire, rostite sub imperiul exaltării ; de aceea, tragicul deznodămînt îl ia prin surprindere, sfărîmîndu-i brutal toate iluziile pe care și le croise.

Narînd acest zbuciumat roman de dragoste, Bolintineanu întreprinde analiza fluctuațiilor sentimentului cu un surprinzător „savoir faire”, de parcă l-ar fi meditat pe Stendhal. O mulțime de reflecții notate în treacăt, de tip aforistic, atestă subtilitatea observației morale : „Niciodată un amor nu devine mai pasionat decît atunci cînd întămpină stavile”, „Un amant ce se declară este ca un rege ce-și pierde tronul”, „Nimic nu ne împinge mai cu repeziciune a admira pe cineva ca elogiurile ce lumea îi face”. Figura Elenei, culpabilizată de ideea adulterului și totuși acordîndu-și, fie și pentru o clipă, dreptul la fericire, atît de castă și, în același timp, atît de llămîndă de dragoste, își păstrează pînă la capăt nimbul poetic, fără a-și pierde credibilitatea. Plauzibil este și Elescu, împărțit între bucurie și îndoială, grăbit să ajungă la țintă și incapabil să-și înțeleagă în fond enigmatică parteneră. E adevărat că declarațiile celor doi eroi sînt adesea înghițite de un lirism siropos, azi greu de suportat, dar ar fi profund eronat să nu distingem imperfecțiunile limbajului de relevanța analizei psihologice. Dealtfel, există și numeroase pasaje în care retoricul e temperat, iar „curentul” trece. Iată un exemplu :

„EI o găsi șezînd lîngă o fîaitînă înconjurată de arbori. Elena apăru în ochii lui Alexandru, privind visătoare jocurile apei capricioase, ca o nimfă din antichitate ce apărea călătorilor rătăciți.

— Ce faci acolo ? o întrebă el.

— Nu eram singură, răspunse ea. Eram amîndoi.

Alexandru șezu lîngă dînsa.

Elena trecu mîna sa mică și albă pe fruntea amantului ei.

— Această frunte a fost senină ca cerul de astăzi ; nici un nor nu a trecut pe dînsa... Cît sînt de ferice cînd văz că eji mulțumit!... Amorul el însuși are zilele sale de vijelie; dar eu prefer pe cele senine, atunci sufletele noastre plutesc cu fericire pe o lume de vise plăcute !...

Seara se cobora în văi, răspîndind un farmec dulce și misterios. Luna surîdea în vîrfurile stînci, murmură apelor dimprejur invita orice suflet la reverii.

— Ce locuri bogate de poezie — zise Elena — nu simți ceea ce simț eu; nu sînt poezi numai poezii de profesiune. Cei ce scriu ca să fie citați de mult ori se servă cu spiritul în locul inimii. Pe rînd aceia ce au poezia în inimă, ce o ascund ca un prezinte ceresc, pot mai lesne să găsească calea inimii...

Alexandru îi luase mîna și o strîngea pe sînul lui..."

Cronica socială nu e la înălțimea romanului de dragoste, dar merită atenție. Prin personaje interpusă și uneori intervenind de-a dreptul, fără să se ascundă înapoia ficțiunii, Bolintineanu critică sever stările de lucruri de după Unire, din perspectiva unui pașoptism intransigent, exasperat de distanța tot mai mare dintre principii și aplicarea lor. Observațiile sînt incisive, uneori amare, colorate în tot cazul de vitriolul satirei. Imaginea de ansamblu e sumbră: țărănimea e exploatată și disprețuită, guvernele sînt instabile și neputincioase, legea electorală are un caracter nedemocratic, corupția și dărăpărarea domnesc în administrație, o stare de moleșeahă și scepticism a cuprins cugetele, incit Eliescu exclamă la un moment dat: „Cînd aud pe unii romani ridicuizînd ideea de-a apăra mormintele străbunilor, pare că aud niște oameni născuți în robie, care tremură cînd se gîndesc că ar putea să scuture lanțurile lor".

Cum se întrezărește și din pagina mai înainte citată (deși ea nu e cea mai concludentă sub raportul scriiturii), stilul romanului demonstrează o anumită dexteritate jurnalistică, dar rămîne neglijent: paupertatea vocabularului, abundența franțuzismelor (a dompta, a foileta, devota, eschisă etc.), frecvența anumitor procedee emfatică (înlocuirea subjonctivului prin infinitiv), mulțimea clișeeilor etc. — totul creează senzația, din păcate obișnuită la Bolintineanu, a unei prime versiuni pe care autorul s-a grăbit **5-0** publica, dar fără s-o plivească de buruieni. Pentru că însă legile romanului sînt cu totul diferite de legile poeziei, cusururile — să le spunem — de „formă" au o pondere limitată: ceea ce importă nu e eleganța stilului, ci pulerea de viață a eroilor și adevărul posibil al dramei lor. Or- *Elena* posedă, în mod indiscutabil, aceste însușiri.

Cea **de-a** treia încercare de roman, *Doritorii nebuni*, a apărut în *Dimbovița* din 1864 (nr. 11, 3 iunie — nr. 65, 15 noiembrie), nefiind dusă pînă la capăt. E vorba de o frescă a perioadei prer evoluționare, centrată în iurul societății secrete „Regenera-

țiunea", ai cărei conducători, Cheren și Vel, aspiră la libertate națională și înfrîngerea tiraniei, însă nu prin combaterea boierimii în genere, ci doar a boierimii străine. „însemnează bine — spune Vel într-un efort de persuasiune — că nu-ți vorbesc de boierii români, însemnează bine că nu facem război de la clasă la clasă. Ceea ce voim a face este urmarea luptei naționale între români și greci." După anumite semne — ritualul francmasonic de inițiere, amestecul domnitorului Alexandru Ghica în treburile interne ale societății, prin intermediul lui Edem, un personaj dubios care profesa, ca Heliade, că urăște tirania și se teme de anarhie — modelul real al lui Bolintineanu pare a fi fost „Filarmonica". Dar, desigur, scriitorul a utilizat și elemente împrumutate societăților de după 1840, de un caracter mai radical. O ședință a „Regenerațiunii" ne înfățișează confruntarea de opinii dintre Vel, teoreticianul sacrificiului de sine, ca pîrghie a deșteptării conștiinței naționale, și Edem, partizanul temporizării și al conciliatorismului, care consideră că „lucrul cel mai bun este a amina revoluțiunea politică și armată și a revoluționa datinile locuitorilor; a ne sili prin toate mijloacele a-i lumina, a-i moraliza..." Disputa nu e născocită, i-a divizat efectiv pe pașoptiști, regretabil e doar că Bolintineanu o tratează rapsodic, fără a-i da un destin.

Romanul conține și o intrigă sentimentală: tînărul Dem, fiul unui pandur care a luptat alături de Tudor Vladimirescu, slujbaş sărac, dar orgolios, cu un sentiment acut al demnității personale, se îndrăgostește de o frumoasă aristocrată. Respins din considerente de poziție socială, apoi izgonit dintr-o sală de bal, din același motiv, el intră în „Regenerațiunea", converlindu-și setea plebee de răzbunare în acțiune politică: „M-ai insultat, o, clasă aristocratică, clasă fără viață și fără viitor, dar va veni o zi cînd te voi goni cu biciul de la înălțimea ta, și saloanele tale, și moșiile tale, și fetele tale le voi da slugilor tale". Cea mai izbutită secvență a romanului ne transportă în timpul mișcării lui Tudor, relatînd rezistența eroică a Lui Preda Proiopouloscu, retransat cu **25** oameni în biserica Olteni, asaltată de o ceată numeroasă de turci. Incoerent, cu personaje zugrăvite în fugă și lungi discursuri, compus, probabil, de la foileton la foileton, fără o clară viziune a întregului, romanul *Doritorii nebuni* e inferior celorlalte două, interesînd îndeosebi prin ilustrarea modului în care pașoptiștii își scriau propria istorie.

Călătoriile lui Bolintineanu îl irită pe cititorul de azi datorită abundenței lor provizii de informație indigestă și impersonală. E ca și cum autorul ar voi să concureze un baedeker și încă, în anume cazuri, să-l depășească în erudiție. Impresiile vii și notațiile nemijlocite sînt pur și simplu înecate într-un ocean de fișe istorice, geografice, economice etc. adunate cam la întâmplare, din diverși autori, căzuți azi în desuetudine, din cauza rapidei evoluții a cunoștințelor. Nu trebuie însă uitat că „orizontul de așteptare” al cititorului român în deceniul al șaptelea era orientat de o proză „cuminte”, care accentua valorile civice și educative, urmărind explorarea lumii din afară mai degrabă decît a celei dinlăuntru. Pentru o cultură deschizîndu-și larg porțile spre exterior, exploatarea romanescă a unei călătorii trebuia să fie, așadar, ca la Dinicu Golescu, doar alibiul sau cautiunea unei relatări informative, în nici un caz s-o înlocuiască. Supunîndu-se acestui imperativ difuz al genului, Bolintineanu și-a conceput memoriale în maniera „turismului instructiv”. Azi, firește, „punctul de vedere s-a schimbat; cine vrea să afle informații despre un teritoriu necunoscut se adresează unui ghid; interesul cărții de călătorie rezidă în viziunea despre oameni, peisaje și instituții, în capacitatea de a folosi strămutarea ca o formă a autointerogării, ca un mijloc de a adinei, prin ricoșeul alterității, experiența condiției umane.

În raport cu exigentele modernilor, Bolintineanu satisface mai puțin decît, de pildă, scînteietorul I. Codru-Drăgușanu. Totuși, relatările sale de voiaj¹¹ merită sigur interesul, oferind nu o dată surprize agreabile. Și anume, tocmai pentru ceea ce în ele este literatură, pentru că alături de fapte propun episodice o lectură a lor, răsfrîngerea spectacolului lumii într-o conștiință. O conștiință de peregrin romantic, obligat să suporte restriștea

¹¹ *Călătorii în Palestina și Egipt* (1856), *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria* (1858), *Călătorii în Moldova* (1859), *Călătorii la romanii din macedonia și Muntele Athos sau Santa Agora* (1883), *Călătorii în Asia Mică* (f.a.). Acestor memoriale, Ion Roman le-a adăugat în ediția sa de *Călătorii, voi. I—U*, Ed. Minerva, „B.P.T.”, 1963, cea mai cuprinzătoare pînă în momentul de față, alte două lucrări: *Insula Tenedos si CaTioris* (în Calendar istoric și literar pe anul 1860) și *Călătoria domnitorului Principatelor Unite la Constantinopole* (1860).

exilului după înfrîngerea revoluției de la 1848. cu disponibilități de sensibilitate și melancolie, dar și cu o vie apetență pentru cerurile Sudului și pitorescul oriental.

Romantismul acesta, adesea discret și mascat de prozaismul întâmplărilor cotidiene, își duce recitalurile numai în anume clipe privilegiate. De pildă, devine manifest și memorabil în emoția, aș spune comoția, resimțită în fața peisajelor deșertice ori a ruinelor. Caracteristică în asemenea cazuri nu e starea de reverie, meditația posomorită, dar în esență resemnată, pe marginea vanității celor omenești. Călătorul nu e un turist în căutare de exotic, ci un pribeag îndepărtat silnic de țara sa, care decodază simbolică degradării și a coruptibilității materiei ca o corespondență tragică și o prevestire. Iată-l lamentîndu-se pe ruinele lerihoanelor: „Pretutindeni prada, dezolația ne aduc aminte de răutatea omului din toate locurile, din toate timpurile! Oare cartea trecutului, scrisă cu lacrimi de sînge, nu vădește că viitorul nu va mai fi ferice?... Prezentul se amestecă încă și mărturisește că nu este speranță pentru visele cele dulci ale inimilor nobile și generoase. Amar acelora ce în zborul imaginației lor și-au format o patrie, o societate ideală și frumoasă ca sufletul lor. Vine o zi cînd tot ce este verde, tot ce este tînăr în inimă îmbătrînește și se usucă.” Același negru pesimism i-l trezește vederea Mării Moarte: „Natura aici se pare atîta de degradată, încît ți se pare că distrugerea generală a lumii a început aici! Sufletul călătorului se despoaie de tinerețe, de iluzii și într-un minut îmbătrînește. Un singur sentiment îl mai pune în mișcare; acela al distrugerii și al morții.”

Șocul în fața naturii decrepite funcționează însă și ca un reactiv demistifiant. Dezgustătoarea realitate dezvăluie uneori călătorului cît de falsă e imaginea idilică despre Orient pe care o întretin și o difuzează tot felul de autori ușuratici sau ipocriți. Din acest punct de vedere, îndeosebi expediția în Palestina și în Egipt sfîșie perdeaua de fum a iluziilor. Spre pildă; chiar și Volney, „scriitor mare”, atribuia beduinilor deșertului un caracter onest. Dar „cum poate să aibă caracter frumos — se întrebă Bolintineanu — un popor în a cărui țară nu poți merge fără să fii despuiat, bătut sau ucis, dacă te aperi?” Despre călugării din Ierusalim se spun vrute și nevrute. Adevărul e că ei sînt ignoranți, murdari, arghirofili, că exploatează fără remușcări credulitatea pelerinilor, într-un cuvînt, remarcă undeva concludiv,

scriitorul, „trebuie să aibă cineva credința adincă și laudabilă a vechilor creștini sau frumoasa nebulie a arheologilor ce caută ruine, ca să călătorească cu plăcere în aceste locuri, pe o căldură atât de tare, un soare atât de arzător și un târm atât de uscat. Toate locurile acestor țări sunt mai frumoase în cărțile călătorilor, dispuși totdeauna să laude orice* vād. ca să intereseze pe cititori ; dar, în realitate, scad mult, căci cele mai multe lucruri care farmecă pe învățați nu sunt sigure. Natura ea însăși, în acestei părți, nu are nimica de pitoresc să despăgubească pe călătorul deziluzionat și seamănă ea însăși că a îmbrăcat vālul întristării și al morței, de cînd mîntuitorul lunei a suferit pe cruce pentru oameni.”

Romantic este Bolintineanu și în clipele de contemplare liniștită, cînd peisajul îl solicită euforic și nu elegiac. Atunci Conrad se retrage în umbră, iar autorul *Florilor Bosforului îi* ia locul, cu sensibilitatea lui panoramică și muzicală. Iată o marină, încărcată de plenitudinea solară a Sudului : „Un vînt dulce și ușor, pe ici, pe colo, încrețea sub linele lui sărutări surfașa de azur a undei. Ochii noștri, răpiți și osteniți de vie lumină, se înturnau cu voluptate asupra pulberii de insulițe ce păreau plutind aici, colo pe fața mării : unele mici, fără nume, fără locuitori și fără verdeață ; unele mai mari, locuite ; altele purtînd asupra lor niște munți, ale căror vîrluri se învăleau în sînui unui nor rătăcit în această climă senină.” Remarcabilă prin simetrie, cadența muzicală și efectul de transfocator e următoarea vedere asupra piramidelor : „O aură lină și plăcută răcorea aerul, malurile Nilului, ce de la un timp începuseră a pierde mai mult cununa lor de verdeață, înotau acum în valuri de umbră și de lumină, în tăcere și întristare, pale și albe, cu satele, cu arborii de curmalii, mai rari pe-aici. Unele din sate, mai depărtate, apăreau și se pierdeau în fundul umbrei și al deșertului. Departe, printre raze, printre umbrele serii, printre valurile mării de nisip cu mulțime de fețe, văzurăm piramidele.”

În fine, fizionomia romantică a călătorului ar rămîne incompletă fără a sublinia cit de puternic e ea marcată de obsesia patriei. Patria constituie o referință constantă, deseori manifestă, și atunci scaldată în nostalgie ori amărăciune, alteori subtextuală și atunci angajînd discret strategia discursului liric ori prozastic. Ilustrată în toate memorialele de călătorie, ea e temati-

zată în mod sistematic mai ales în relatarea expediției macedonene”.

Înainte de a intra în detaliile veritabilei monografii pe care o dedică Macedoniei (cuprinzînd, pe lângă bogate informații istorice, geografice, etnografice, o colecție de proverbe și un vocabular), Bolintineanu se lansează în largi digresiuni asupra problemei naționale. În spiritul celui mai autentic pașoptism, el combate cosmopolitismul, ca fiind nerealist și inaplicabil, și-și motivează convingerea că numai prin cultivarea specificului propriu un popor poate fi el însuși și fiind el însuși poate fi nemuritor. „Pentru mine — mărturisește scriitorul — înțeleg simțul naționalității dintr-un punct de vedere practic și poetic. Practic, căci credem că spre a îmbunătăți soarta lumii trebuie mai întii a îmbunătăți soarta națiunii din care facem parte. Poetic?... Acesta este un simțămînt ce nu se explică. Sub aceste cugetări arunc ochii către un popor de un milion de români risipiți în Macedonia, Tesalia, Epir și alte locuri. Un milion de români este un popor ; este o fărîmătură mărită din acele legiuni romane neînvînse de oameni, neînvînse însuși de secolii ; este o idee, este geniul, este civilizațiunea lumii vechi, doborîtă, dar neînvinsă...” Antologică, traducînd o experiență comună pașoptiștilor, soldată adesea cu mari amărăciuni, e compararea patriei cu un tablou în ulei. „De aproape se vede lutul culorilor ; de departe acel lut dispăre. Ochiul nu mai vede decît ceea ce este frumos. Ceea ce iubeau exilații nu era țara astfel cum este ; era portretul ei, ieșit de sub penelul lui Rafael, era fantasma sa.”

Să urmărim acum felul în care sînt construite *Călătoriile*. Metoda e simplă, ea constă în joncțiunea impresiei și a informației : pe de o parte, itinerariul e punctat de rapide și concise notații reportericești, pe de alta, e elucidat printr-o profunziune de fișe, de caracter predominant istoric. Spre exemplu, drumul către Ierusalim începe de la Constantinopol, pe vaporul „Merse”. Autorul fixează o dată în plus înaintătoarea panoramă a Bosforului nocturn : „Noaptea se întindea asupra săraurilor misterioase, pierdute prin arborii grădinilor desfătătoare ale Bos-

³⁹ Părerea lui Th. Capidan, că Bolintineanu n-a vizitat decît parțial Macedonia (Th. Capidan, *Scrierile lui Dim. Bolintineanu despre Macedonia*, în *Omagiu Ivi I. Bîanu*, București, 192”) a fost recent pusă la îndoială, pe bună dreptate, credem, de T. Vărgolici (*Introducere în opera lui Dimitrie Bolintineanu*, p. 188).

forului. Cotul unde fuse altădată palatul împăraților, astăzi saraiul sultanilor, părăsit, rămase la dreapta noastră. Scutari, Cadikioi pieriră unul după altul în umbră și în depărtare; Insulele Principilor, semănate în fața mării, păreau că înoată sub cununile lor de scintei, în apă, în umbră și în tăcere." Apoi, un-Rhiul subiectiv e abandonat, comunicându-ni-se material documentar despre Scutari, în vechime Chrisopole. fiind citați Denis din Bizanț și Xenofon, despre Cadikioi, în antichitate Calcedonia. fiind chemați în sprijin Tacit, Strabon și Polibiu. După încă o pagină de „fapte” (biografia împărătesei Teodora, caracteristicile geografice ale insulelor Principilor și ale Mării de Marmara), revenim la literatură, făcând cunoștință cu pasagerii. În rândul cărora strălucește o superbă fiică a Albionului, miss Lia — „Fiicele Albionului în genere nu sunt frumoase — remarcă scriitorul — grația, gentilețea, vioiciunea le lipsesc; nalte și reci, ca niște coloane de marmură; mari în mini și în picioare; însă când printre ele se întâmplă unele frumoase, aceste excepții sunt frumoase ca niște mumii”. Miss Lia era, evident, o excepție: „vioiciunea sufletului său se răstrîngea pe fața ei, asemenea razelor de soare ce se varsă pe stele și pe care ochii noștri nu le pot vedea, aflîndu-le ascunse”. În vreme ce pasagerii stau la masă și, fermecați de drăgălășenia tinerei englezoaice, ar voi ca cina să nu se sfîrșească niciodată, un zgomot teribil îi precipită pe toți afară. „Frumoasa miss Lia fu dată la o parte, călcată pe picioare de cei ce voră să iasă!” Vexat de această manifestare animalică a instinctului de conservare. Bolintineanu supralicitează polemic: „Sunt sigur că dacă s-ar fi spart vasul, de am fi scăpat în bărci pe mare, de am fi rătăcit mai multe zile însetați și flămînzi, de am fi hotărît, în ameteala foamei, să mîncăm pe unul din noi și soarta ar fi căzut pe frumoasa fecioară, negreșit că acești adoratori ar fi mîncat-o, fără nici o muștrare de cuget, numai să nu moară ei”. Panica stîrnită avea drept cauză o coliziune. Cele întîmplate sînt expuse în stil de proces-verbal: „Vasul nostru întîlnise un caic încărcat cu marfă și cu treisprezece oameni. îndată ce îl lovi, îl rupse în două; îl văzurăm plutind un minut pe apă, apoi se cufundă. Cîțiva mateloți se dară jos din vapor cu o barcă să caute pe cei ce se înecau. Auzirăm încă strigătele lor dureroase, apoi o tăcere de moarte se întinse peste unde.” Urmează, fără tranziție, citova pagini de date despre Dardanele, traversarea Helespontului (de către Leandro, lord Eyron, un june evreu), despre fortificațiile ridicate de turci etc.

Întreaga „călătorie” e construită la fel, printr-o articulare sumativă, și nu interferență a două registre: unul impresiv, celălalt digresiv. Cel dintîi e alcătuit, cum am văzut, din rezezi instantanee: despre Smirna, cu femeile visătoare și melancolice în pervazul ferestrelor; despre peroți, locuitorii catolici ai unui carrier din Constanlinopol, născuți „cu galoșii în picioare și cu un fanar în mină, două antidote puternice în contra tinei și a Întunericului”; despre călugărul îona, originar din Moldova; despre întîlnirea cu o frumoasă alepiană, cîntată cîndva de Larmarine; despre homerică luptă la porțile cetății Iaffa între cei ce voiau să intre și să iasă etc., etc. Registrul digresiv ne ține la curent cu Enciclopedia, citind copios din Volney, Chateaubriand. S. M:ink, de Bourienne, cornițele de Forbin, Vechiul Testament etc. și informîndu-ne despre istoria arabilor și a lui Mahomet, originile sărbătorilor Pastelui, detaliile arhitectonice ale monumentelor Palestinei, inclusiv biserica Sf. Mormînt, coniecturile asupra locului Golgotei etc., etc.

Dacă erudiția împovărează Călătoriile și devine balast, nu e fiindcă deslușirile date n-ar fi interesante, ci fiindcă ele nu sînt distribuite echilibrat și nici filtrate prin personalitatea scriitorului. La fel, dacă notațiile nu-și produc totdeauna efectul, în pofida frăgezimii percepției și a umorului, e fiindcă sînt înșiruite în galop, fără ca unele să fie privilegiate, în detrimentul altora, prin așezarea în prim plan. În plus, informațiile și impresiile se alătură hibrid, impunînd două tipuri de lectură, una utilitară, cealaltă participativă. Incit nu e poate exagerat să spunem că ceea ce lipsește înainte de toate memorialelor lui Bolintineanu e o mizanscenă convenabilă.

Roluri și personaje

Recitită fără prejudecăți, dramaturgia lui Bolintineanu nu impune, desigur, revizuirea opiniei depreciative, instaurată încă de mult, la care a subscris și Eminescu și pe care au confirmat-o în decursul vremii toți cercetătorii. Consensul negativ se cere însă nuanțat, și anume nu fiindcă piesele n-ar avea multe cusururi, ci fiindcă s-ar cuveni să le concedem și unele calități. În definitiv, ar fi absurd să redeschidem un proces clasat

numai spre a repeta că sentința a fost dată corect. De aceea, vom trece peste diversele curențe, de la platitudinea versificației și retorismul vorbirii la incalculabilul și artificialitatea compoziției, de la totala neglijare a culorii locale la insuficienta motivare a acțiunilor, de la stângăciunile tehnicii (precipitarea limbajului scenic, abuzul de monoloage interioare etc.) la amestecul neconvincător al registrelor și stilurilor : pateticul cu burlescul, diuosul cu ridicolul etc. Piese de lui Bolintineanu poartă pecetea unei perioade nefaste a creației — de agravare a bolii, descurajare și criză morală, de cursă deznădejdată împotriva neantului. Ele nu există estetic, ca opere întregi, de sine stătătoare. Dar, aici și acolo, aduc dovada unei căutări, semnului unui elan rețezat, conturul tremurat a ceea ce ar fi putut să fie și n-a rămas decât o vagă promisiune.

Astfel, fiindcă majoritatea lor gravitează în jurul puleții, a ciocnirii domnilor cu boierii sau a pretendenților ce-și dispută scaunul, nu e surprinzător să descoperim anumite crîmpeie reievabile în confruntările dintre reprezentanții diverselor partide. Poate fi astfel citată scena din *Brîncovenii și Cantacuzinii* în care răzvrătirii împotriva domnitorului își enunță programele, încercînd să se înțeleagă asupra celei mai potrivite candidaturi la tron. Plin de interes, deși stufos și excesiv actualizat, este și dialogul din *Alexandru Lăpușeanu*, între domn și domnița Roxandra, care nu reprezintă doar două caractere opuse, ei și două filozofii antagoniste asupra vieții.

Principala aplicație a dramaturgului Bolintineanu nu e de ordinul scenarizării, nici al inventării de momente reușite în relativa lor autonomie; ea rezidă în schițarea unor destine, a căror anvergură o ghicim dincolo de partitura rolurilor, de obicei insuficient realizată. E vorba, se înțelege, de personaje excepționale — mari ambițioși, sclerați ori principii — detașându-se din mediocritatea ambiantei prin dimensiunea țelurilor, unaori și prin natura mijloacelor folosite. Cu pozitivii, eșecul e frecvent, deși nu obligatoriu. Astfel, figura lui Mihai Viteazul, erou al unei trilogii (Mihai Viteazul condamnat la moarte, După *bătăia de la Călugăreni, Mărirea și uciderea lui Mihai Viteazul*) rămîne schematică și falsă, scriitorul neizbutind să găsească echilibrul între monumentalul baladesc, împrumutat de legendele istorice, și o umanizare vulgară. În schimb, apare credibil Brîncoveanu (Brîncovenii și *Cantacuzinii*), deși procedeele evocăm sint

mai mult ilustrative decât dramatice. Prevenit de devotații că împotriva lui uneltesc Cantacuzinii, domnul refuză să ia măsuri :

Un domn e mare însă cînd lasă tutulor
Să zică ce le place și nu le pune Mul.

Cînd imbrohorul Porții vine să-i pună pe umăr năframa de mătase neagră a mazălirii, el apelează la garda palatului, dar constată că a fost trădat :

Sint singur ! unde sînteți apărători ai țării
Și-ai tronului ! Trecuți-ți în tabăra trădării ?
Dar nimeni nu se vede ! O tron, plin de dureri !
Vezi tu cum te sprijină ai tăi măreți boieri ?
Robi, cereți libertatea schimbîndu-vă stăpînul !
Amar de tine, țară, ce dai să-ți sugă sinul
La pui de lupi ! Vai ție, tu floare care luce
Și-n sinu-i simte viermii născînd ca s-o usuce !

Brîncoveanu primește cu bărbăție osînda la moarte și-l înfruntă pe sultan, prevestindu-i pieirea imperiului. Scena supliciului din finalul actului IV, cu copiii uciși de secură gîdului, sub ochii nefericitului părinte, e una din cele mai puternice din întreaga operă dramatică a scriitorului.

Pînă la un punct e viabilă și doamna Roxandra (*Alexandru Lăpușeanu*), reprezentantă a continuității dinastice (era fiica lui Petru Rareș) și a ideii de respectare neabătută a tradiției. Ea refuză căsătoria cu Joldea, proclamat domn de boieri, alegîndu-l drept soț pe Lăpușeanu, după ce încearcă să se asigure că e vrednic de dînsa. Dar Roxandra pierde din alură pe parcurs, fiind implicată într-o intrigă sentimentală vodevilescă.

Negativii sînt mai colorați și mai dramatice. Un aspect inedit în dramaturgia istorică a vremii îl constituie faptul că printre malefici se află și două femei : Doamna Maria (*Postelnicul Constantin Cantacuzino*) și Grajina (Despot-Vodă). Ambele sînt roase de ambiție, iar frumusețea le servește drept instrument ; ele participă la intrigile ce se țes și se deznoadă în jurul tronului, cu aceeași lipsă de scrupule pe care o dovedesc și bărbații.

Din mulțimea eare indistinctă a personajelor masculine (căci cei mai mulți seamănă între ei) și din rîndul celor ce-și păstrează o anumită coerență se desprind trei figuri semnificative. Observăm la ele o contradicție între individualitatea prezumtivă,

intuită din conturul „rolului”, și partitura pe care le-o pune la dispoziție scriitorul. Totuși, sugestia magnitudinii dramatice se păstrează. Primul personaj memorabil îmi pare a fi Mihnea al III-lea (Mianea-Vodă *care-și taie* boierii), omul unei vocații imperiale, ca mai târziu Despot al lui Alecsandri :

Voi să tai boierii și în locul lor
Să înalț pe alții, oameni din popor.
Voi să bat păgîinii, să-i gonesc afară
Din Europa ! mîine, scap această țară ;
Lumea cere nouă să-i dăm un stăpîn
Orientul cere împărat român.¹⁷

Boierilor care se tem de puterea otomană („Sînt nenumărate oștite păgîine / Ei cu caii numai pot să ne fărîme”) le aruncă-n față :

Ale voastre vorbe înțelepte par ;
Dar și-nțelepciunea are-al ei hotar ;
Cînd mergi prea departe în înțelepciune
Ai în al tău suflet moarte, slăbiciune.
Ascultați o vorbă, dragii mei boieri,
Nu se naște-un popol fără de dureri.¹⁸

Defectul lui Mihnea e că vinează fuste, nenorocul că e împresurat de adversari numeroși și puternici, care-l vor împinge pînă la urmă la pierzanie.

Un al doilea personaj vrednic de atenție e Alexandru Lăpușneariu, din piesa cu același nume. Ca la Negruzzi, e un tiran sangvinar, însă reflexul tactic consemnat de faimoasa replică : „Proști, dar mulți” devine în cazul său o filozofie a istoriei ; ea pledează dreptul forței, nihilismul și relativizarea oricărei idei morale. Vocea lui Lăpușneanu e a unui om care-și simte singurătatea metafizică în mijlocul creației și destramă provocator, cu un cinism rece, toate alibiurile bunei conștiințe : „Lumea este o curteană bătrînă, obosită de crime, spoită pe obraz, care vorbește de virtute ! Vorbele de dreptate, adevăr, ncar(nare sînt născute în slăbiciune. Aceiași oameni, cînd se fac tari, le pri-gonesc. Ele au ajuns niște mijloace spre a înșela lumea și a-și face

¹⁷ Drame «istorice. 6 drame istorice noi. București, 1888, p. 10.

¹⁸ *Idem*, p. 8.

trebile. Și cel slab, și cel lare le pune înainte, unul ca să ră-pească, celalt ca să păstreze. Cel ce se ascunde sub masca libertății, dreptății, patriii este de două ori tiran, nedrept și înșelător ! Știți voi, copii ai viselor, că dreptul începe cînd începe tăria ? Viețuitoarea măoîncă pe viețuitoare. Natura se hrănește prin mîncarea ființelor de către ființe...”

Cel de-al treilea personaj asupra căruia mă opresc, Ștefan-Vodă cel Berbant, din piesa cu același nume, e un Don .Tuan cu apetit insașiabil, care necinstește toate femeile ce-i ies în cale și ucide fără căință, ca un nou Caligula, dintr-un soi de plăcere sadică de a-și exersa puterea. E un monstru în stare pură, o ființă nu numai imorală, ci amorală, fiindcă nu contrazice normele etice, ci se situează dincolo de ele. Nefiind de fapt un sceptic, ci un deziluzionat, Bolintineanu îi atribuie totuși un simulacru de motivație ; domnitorul ar fi fost cîndva călăuzit de un ideal ; pricini misterioase i-au împietrit sufletește : inima îi e acum „moartă” fiind încredințat că „este tot atîta... de faci ori rău, ori bine/”.

...A lui Dumnezeu
Parodie este astă faptă mare
Ce se cheamă lumea ! Ia a sa fătare
Haosul acesta fu neapărat
Prins de friguri rele, lumea a păstrat
Aducere aminte.¹⁹

Obosit' de domnie, oferindu-și voluptăți de care se satură repede și victime ce nu-i alungă plictiseala, neputîndu-se smulge din deliciale vinului nici cînd dușmanii îi cad în spate, Ștefan nu se căieste de fărădelegile săvirșite și nici nu pare a regreta viața pe care o duce. El profesează o filozofie cinică și brutală, de stăpîn de sclavi :

Nu sînt eu tiranul cel înlîi pe lume,
Nici cel după urmă ; libertatea-i nume
Cu care înșeală de veacuri de ani
Biata omenire niște șarlatani.

¹⁹ Ștefan-Voăă cel Berbant, dramă în 4 acte, urmată de poezii nouă, București, 1867, p. 80.

Lumea e o turmă dată moștenire
 La eițiva, și lupta pentru omenire
 Nu e între popol și între tirani,
 Lupta de scăpare e-ntre șarlatani
 Care să apuce locul la putere
 Ca să smulgă turma ce-a născut-a pere.
 Dreptul celui tare este tot aici."

Un suflet delicat și sensibil ca al lui Bolintineanu, gata să ardă pentru orice pricină de înaltă cuviință, trebuie să fi fost crâncen mutilat de viață pentru ca, în amurgul carierei, să imagineze asemenea personaje satanice, în care umanul de-abia mai plipîie în slabe licăriri.

Poetul și problemele cetății

Publicistica ocupă un sector vast și eterogen al operei lui Bolintineanu. Ea cuprinde lucrările de propagandă în limba franceză, compuse în vremea exilului *ILes Principavtes Roumaines* — IBS4 și *UAutriche, la Turgute et Ies Moldo-ValaQues* — 1856), monografiile de istorie contemporană, de tip semimemorialistic (*Viofa lui Cuza-Vodă* — 1868, *Domnii reoulamentari și istoria celor 3 ani de la 11 februarie pînă astăzi* — 1869), eseurile politico-filozofice (*Cartea poporului român, Nepăsarea de religie, de patrie îi de dreptate ta români, România roabă la austro-maghiari?* — toate din 1869), așa-zisele biografii istorice (*Viafa lui Mihai Viteazul făcuta pentru înțelegerea poporului de un anonim. Viața lui SUfan-Vodă cel Marc, Viața lui Vlad Țepeș-Vodă s> Mircea-Vodă cel Bătrîn* — toate din 1869, *Viața lui Traian August, fondatorul neamului românesc și Cleopatra, regina Egiptului* — ambele din 1869), precum și o considerabilă producție jurnalistică, desfășurată la gazete proprii (*Poporul* suveran — 1848, *Dîmoo-ișo* — 1858—1860) ori în calitate de colaborator al unor foi periodice (*Trompeta Carpațitar* unde, în 1867, îl înlocuiește un timp pe Bolliac ca redactor-șef, *Albina Pitiduliti* — 1868 etc.).

După cum sugerează această lungă enumerare, tipurile de lucrări citate diferă sensibil prin momentul elaborării, obiectivele urmărite, mijloacele puse în mișcare, ca să nu mai vorbim

Idem, p. 95—86.

de inegalitățile calitative. Ca și operele de creație propriu-zisă, ele se deosebesc însă și printr-un anumit accent al concepției despre lume, altfel orientat de pe la 1864 înainte. În linii generale, fără a canoniza o diferență care nu se instaurează de la o zi la alta și nici nu e lipsită de contrarietăți, se poate afirma că perioada ministeriatului marchează, în itinerariul spiritual al lui Bolintineanu, trecerea de la o etapă de exultantă pașoptistă, de încredere în posibilitatea de a reforma societatea românească și a făuri în imediat o ordine mai dreaptă la o fază de scepticism anxios și blazat, *cătînă* treptat spre mizantropie și un negativism sistematic. Explicația acestui proces de „închidere” și criză acută a raporturilor cu lumea rezidă pînă la un punct în destrămarea frontului pașoptist, cu corolarul inevitabil: treptata conștientizare a divorțului dintre idealurile revendicate pe eimpia talazului și realitatea dezamăgitoare a unei epoci de rapidă îmburghezire și mercantilism agresiv. Dar dincolo de contextul politic general e incertestabil că evoluția sau mai degrabă involuția lui Bolintineanu își are originea în el însuși, în boala necruțătoare ce-i măcina organismul și-n sentimentul amar al declasării, al ieșirii din plutonul „liderilor” de opinie literară, în agravarea unei chinuitoare frustrații.

Începem trecerea în revistă a publicisticii cu lucrările de propagandă scrise în anii exilului. *Les Principavtes Roumaines* își propunea să informeze opinia publică străină asupra istoriei, economiei și culturii Principatelor și, îndeosebi, să justifice programul revoluționar de la 1848. Tînărul autor se achită cu dezinvoltură de această sarcină, însă diletant în partea de erudiție a cărții, unde nu o dată lansează tiribombe (de ex.: Zamolxe a fost elevul lui Pitagoia și i-a învățat pe daci metempsihoză), mai avizat în partea propriu-zu politică, unde, între altele, demonstrează cu brio concordanța politicii anglo-franceze de preservare a integrității Imperiului Otoman cu lupta pașoptiștilor pentru înlăturarea protectoratului țarist și redobîndirea autonomiei pe baza acordurilor cu Poarta. De mare interes e prezentarea literaturii române contemporane: fidel unei viziuni noi-toare, Bolintineanu insistă asupra tezaurului folcloric, de curînd scos la lumină de Alecsandri; face caz de importanța lui Anton Pann, pe-atunci deplin ignorat; atribuie locul cuvenit „școlii romantice” (Alecsandrescu, Negruzzi, Bolliac și Rosetti), influențată de Byron, Lamartine și Hugo; citează între bunii prozatori pe I. Voinescu II, N. Eălcescu („une de ces intelligences supe-

rieures destinees à creer une nationalite"), Kogălniceanu și Ghica. Curioasă și nu tocmai e epigrama împotriva confrăților care „au lieu d'aller chercher leurs inspirations au sein de leur patrie, dans ses souffrances, dans ses esperances, vont s'inspirer sur les bords de la Seine ou de la Tamise ; aussi leurs poesies respirent elles les parfums funestes de la literature du XIX-e siecle, le sensualisme, le doute et le decouragement." Vorbind în numele esteticii militante a pașoptistului, Bolintineanu părea să uite că el însuși căzuse uneori în păcatele reproșate altora.

L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques pledează necesitatea Unirii, denunțând intențiile anexioniste ale Austriei. Broșura conține și o galerie de portrete ale principalilor oameni politici din Principate, în scopul demonstrării că adevăratele epaieități nu trebuie căutate în rîndurile boierimii regulamentare, ci printre foștii revoluționari de la 1848 (C. Negri, Kogălniceanu, Ralet, I. Ghica, N. Crețulescu etc.). Răzbunînd calomniile proferate de Heliade pe seama liberalilor, Bolintineanu îi croiește fostului său patron literar un portret incisiv, desigur minat de exagerări polemice. Dar ironia e redutabilă. Luînd de bune complimentele pe care i le adresau tinerii — ne încredințează autorul —, Heliade ar fi ajuns să se creadă efectiv un mare om. „Mais avec la revolution la comedie devait finir et l'instrument dut se briser n'etant plus necessaire, d'autant plus qu'il n'avait ete nullement utile. Heliade, avons-nous dit, n'a pas compris le role cui'on lui fit jouer et, à l'heure qu'il est, il se crois toujours un grand personnage, comme un acteur qui, jouant sur un theatre le role d'un roi persisterait le lendemain de la representation, à porter le costume de roi."

Cu *Via* (a lui *Ctiza-Vodă*) accedem în plină actualitate politică, pe un teren prin excelență supus controverselor. Scriind numai la doi ani după abdicarea domnitorului, Bolintineanu își asuma o misiune anevoioasă. Și-a implinit-o cu nepărtinire exemplară, străduindu-se și reușind în bună măsură să se ridice peste resentimente și pasiuni și să judece personalitatea lui Cuza în lumina sensului ei istoric. În pofida titlului, cartea nu propune o biografie a domnului, nici o istorie a domniei, ci un portret, un portret viu și plin de culoare, realizat prin adausuri și retușări succesive, folosind procedeul circumlocuției. Inițiat în intrigile de culise și în secretele cabinetelor, dispunînd de nume-

roase informații inedite, făcînd uz de propriile-i impresii, căci se numărase printre colaboratorii apropiați ai lui Cuza și-i fusese ministru, Bolintineanu vede problema pe toate fețele. Meritele lui Cuza îi par a fi îndeosebi : patriotismul, caracterul nobil și generos, dorința sinceră de a îmbunătăți soarta celor oproșiți, răspunderea față de înalta sarcină primită. „El dezrobi poporul rural de clasă, el dete egalitatea drepturilor, el stăruie a se face unirea țărilor, el decidă secularizarea monastirilor închinate, aceste principii vechi ale nației, cerute în toți timpii și în 1848". Erorile sînt, de asemenea, puse în evidență cu claritate : faptul că a apelat la oameni vechi pentru a-și aplica reformele, că s-a lăsat îmbrobodit de o camarilă alcătuită din elemente venale ori oportuniste, îndepărtîndu-se astfel de masa națiunii, că a agitat ideea domnului străin, descurajîndu-și amicii politici și dînd apă la moară dușmanilor. Cu toate defectele de construcție și stil, deși observația generalizatoare, de tip moralist, proliferează uneori în dauna faptelor propriu-zise, accentuînd o anumită filozofare sentențioasă, monografia lui Bolintineanu rămîne o sursă documentară de primul ordin și o primă reușită a genului în literatura noastră istoriografică.

Eseurile politico-filozofice din 1869 reiau catehismul politic liberal al autorului cu o dispoziție sarcastică și nihilistă mai acuzată decît oricînd înainte. *Corteo poporului român* — care, în pofida titlului, n-are mult a face cu *Le livre du peuple* a lui Lamennais — compilează, sub o formă oarecum sistematică, ideile aripei liberai-moderate a emigrației pașoptiste despre națiune, suveranitate, despotism și democrație, libertate, justiție, stat etc. Noutatea nu vine din program, cu neînsemnate nuanțe același ca în anii '50, ci din critica neajunsurilor regimului constituțional instaurat în 1866, rostită cu o extremă severitate : „Libertățile constituționale nu mai servă la noi decit ca o mască sub care ascundem despotismul și mizeriile unei educații sub regimurile de robie și de degradare a omului în viață. Pe cine voim a înșela ? pe streini sau pe români ?"

Broșura *Nepăsarea de religie, de patrie și de dreptate la români* își enunță cuprinsul din titlu : este o diatribă împotriva principalelor cauze ale „decadenței națiunii române" : corupția și oportunismul clerului, carența totală a justiției, ruinarea simțămîntelor patriotice datorită aplicării strîmbe a legilor, capriciilor puterii, guvernului care se crede proprietarul țării.

În ambele broșuri, dar îndeosebi în cea de-a doua, stilul e nervos, precipitat, cu respirația gîfîită, abundînd în repetiții și incoerențe, cu fraze trunchiate, rămase uneori fără predicat. Cu toate astea, din cînd în cînd, cite o imagine zbirnie, cite o idee își află vestmîntul de paradă : „Numai cei de la putere iubesc patria, cum cafrii iubesc prizonierii, ca să-i mînînce” sau „Favorul a fost și este o mare divinitate, ministrul este marele pontifice care îi oferă victimele”.

Cea mai valoroasă și, din păcate, cea mai puțin cunoscută parte a publicisticii lui Bolintineanu o constituie, după părerea noastră, jurnalistică. Din punctul de vedere al clarității programatice, al forței persuasive, al consecvenței de atitudine și al eticii profesionale, Bolintineanu se impune printre cei mai de seamă gazetari ai vremii. Comparația cu Rosetti și Bolliac nu-i e, în tot cazul, defavorabilă. Editorialistul sagace, ponderat și spiritual de la Poporul *suveran* și în special din prima serie a *Dimboviței* (1838—1860) a fost însă eclipsat de poet, iar lipsa unei ediții, fie și selective, a contribuit la ignorarea sa. Desigur, nu e posibil ca în spațiul restrîns de care dispunem aici să întreprindem o analiză, mai ales că, dată fiind extrema diversitate a subiectelor, jurnalistică nu se rezumă, ci se exemplifică, uzînd de numeroase citate. Vom aminti doar că și la Poporul *suveran* și la *Dimbovița*, Bolintineanu militează ferm pentru cauza națională, identificată cu revoluția democratică. În primul caz, cu lupta pentru înfăptuirea, apoi consolidarea Unirii, în cel de-al doilea. El demonstrează bun-simț, moderație, o desăvîrșită independență de opinie, curajul de a spune adevărul chiar dacă prin aceasta riscă să-și supere prietenii. La *Poporul suveran*, apăra linia generală a guvernului provizoriu împotriva dușmanilor dinăuntru și din afară, dar nu se sfiește să-și exprime rezervele de orice ori îi pare că se alunecă pe panta tergiversărilor ori a compromisurilor. La *Dimbovița* pledează împotriva spiritului de diviziune, agravat de sistemul electiv al domniei, apoi, după înscăunarea lui Cuza, căruia îi va fi de o absolută lealitate, desfășoară cu stăruință o luptă hotărîită contra abuzurilor, a tendințelor politicianiste, a venalității și birocrăției, pentru urgentarea reformelor de importanță națională : îmbunătățirea situației țărănimii, reorganizarea armatei, consolidarea democrației, libertatea presei, încurajarea Teatrului Național și a literaturii dramatice etc.

Ca gazetar, Bolintineanu își găsește o formulă stilistică proprie, nici solemnă, nici vulgar colocvială, accesibilă, debarasată de erupțiile retorice ale lui Rosetti sau Bolliac, dar eficace, uzînd de bun-simț, umor și o abilă gradație a argumentării. El reușește să-l convingă pe cititor de moderația, onestitatea și bunele sale intenții. Iată, în acest sens, o profesiune de credință : „Eu nu sunt om politic și nici nu am avut ambiția de a aspira la un loc între deputații nației; m-am mulțumit totdeauna a lăsa acel drum celor mai buni decît mine. Dar vor zice unii ; «Dacă nu ești om politic, pentru ce scrii despre politică ? La acestea voi răspunde ca Rousseau, că scriu politică tocmai pentru ca nu sunt om politic : de aș fi fost om politic, nu aș fi scris, ci aș fi făcut. Crez însă că în împrejurările de astăzi, nevoind a lua nici o parte la elecții, tot aș putea face ceva bun pentru țară, dîndu-mi cu moderație și modestie opinia asupra diferitelor chestii într-un rol modest și puțin pizmuit” (*Dimbovița*, nr. 8, 5 noiembrie 1858).

Uneori, avertizează, ridicînd vocea : „Ca istorian, ca jurnalist, ca om, ca român, cred că o luptă de o sută de ani cu armele în mină nu ar fi putut să ne dea rezultatul ce ne dă Congresul european. Dar vai ! tocmai pentru cuvîntul că am căpătat o poziție atît de bună fără a fi făcut sacrificii, mă tem foarte că nu vom putea înțelege bine poziția noastră și ce ne rămîne a face încă ! acest cuvînt este mai serios decît se pare la întîia dată. Sacrificiile făcute de un popor sînt școala inimilor și sigilează pentru totdeauna rezultatul faptelor. Popolii sînt ca oamenii și omul ține totdeauna mai mult la lucrurile ce, ca să le apere sau să le cîștige, l-au costat mai multe ostenele și lacrimi” (nr. 5, 25 octombrie 1853).

Alteori, jurnalistul folosește metoda parabolei : „Sus Aii ! Jos Selim ! Iată ce strigă oamenii în provinciile sălbatece ale Persiei ; și satrapii se schimbă ca să mulțumească pe cei nemulțumiți. Aii vine după Selim, Selim după Aii și cu toate acestea nemulțumirile murmură neîncetat, căci schimbarea guvernurilor nu schimbă sistemul guvernului” (nr. 23, 27 decembrie 1858). Ori își bate joc, dezumflînd vorbele mari prin ridiculizare : „Este un cîntec vechi ce cîntă în Europa de mult timp partidele retrograde că sînt în pericol familia, religia și proprietatea, deși pînă acuma nu s-a periclitat în nimica. Acest cîntec îl cîntăm și noi la noi căci avem spiritul imitativ și cultivabil în lucrurile cele frumoase” (nr. 17, 6 decembrie 1858). Adesea nimerește și formula

de efect ; „Patimile politice sint ca paserile de noapte ce văd în întuneric și orbesc la lumină" (nr. 28, 14 ianuarie 1859) ori : „Sint în luptă două principii mai reprezentate, două partide : trecutul și viitorul; trecutul ce tinde către întuneric și moarte, viitorul ce tinde către lumină și viață ; trecutul ce face dintr-o nație clăie, viitorul ce face din clase o nație" (nr. 26. 7 ianuarie 1859).

Vrednice de atenție sint și contribuțiile gazetarului pe terenul artelor și literaturii. Fără a fi un critic în înțelesul propriu al cuvintului, Bolintineanu s-a ocupat ocazional de problemele creației literare, salutînd apariția colecției de poezii populare a lui Alecsandri, debutul lui Grădeanu, îndeosebi dînd o suită de articole despre începuturile poeziei noastre moderne, cu caracterizări în genere judicioase (*Poezia română în diverse epoce*, Albino Pinăului, nr. 1 din 15 iunie 1868 — nr. 6 din 1 sept. 1863). Baza estetică a aprecierilor, așa cum se străvede din afirmații incidentale, e însă foarte îndigență : „poetul e născut, iar nu făcut", o poezie „perfectă" trebuie să fie „cu putere cugetată, cu adîncime simțită, cu eleganță exprimată", „nimic nu place mai mult decît comparațiile în poezie".

Încă inexplorată e activitatea critică desfășurată de Bolintineanu în paginile *Dtmbouici*. sub nume propriu ori sub pseudonimul N. Strădescu (cronici dramatice, recenzii ; între altele despre *Suvenire și impresii* de Ralet). Iată o excelentă pagină a acestui Strădescu alias Bolintineanu : „Cînd ne aruncăm oelul asupra literaturii străine și de aici ne înturnăm la năseînda noastră literatură, nu ne vine oare a striga cu neesperiența : ce contrast, ce mizerie !... negreșit. Dar nu trebuie oare să ținem socoteală de cauzele acestor efecte ? Cînd ne vom gîndi cu singe rece că înainte de 30 ani, toți acești romani civilizați ce astăzi gîndesc și vorbesc ca cei dinții locuitori din straturi înaintate purtau islovice și ceacșiri cu meși, ca sălbaticii ; că *au* aveau iegii. nici scoale, nici limbă, nici naționalitate (toate fiind stinse de regimuri barbare streine), nici o carte tipărită în limba română decît cîteva cărți bisericesti ; cînd ne vom aduce aminte că însuș astăzi literatura nu are cititori și literații sint priviți încă ca niște bufoni, născuți pentru dezmiardarea celor bogați. Ne vom plînge că nu avem literatură ca a națiilor civilizate ? i scriitori ca Homer, ca Rousseau, ca Dante, ca Schiller etc. ? E de mirare, cum, cu condițiile triste în care ne aflăm am putut să avem și ceea ce avem astăzi. Nu este îndoială că, de am fi avut un Voltaire, un Lamartine, un Shakespeare, un Goethe, sau ar Q

murit într-un exil, sau ar fi fost grefieri, vătășei de aprozi la vreun tribunal !"

Sîrșitul activității jurnalistice a lui Bolintineanu coincide aproape cu retragerea sa din viața publică. O nouă ediție a *Dîmboviței* avea să reapară, la 22 martie ÎB70, dar ea era doar o umbră a gazetei de odinioară. Poetul, obosit și măcinat de boală, vitupera pe ariile mereu reluate în ultimii ani : „Se pierde această națiune care trăiește de la Trăiau împăratul ca provincie romană, care a trăit sub barbari, fără sa. piară, care s-a luptat în urmă cu armele în mîină pentru drepturile sale, care a rămas în picioare cînd alte națiuni puternice au pierit... Nu mai este Dumnezeu nici în societate, nici în familie, nici în individ... Este o nefericire a mai trăi un om onest în România" etc., etc.

Preferăm să încheiem acest sludm pe o notă luminoasă. Transferîndu-și printr-o proiecție inconștientă umoarea neagră asupra lumii, dezolat de prezent, descoperind în juru-i doar depravație și dărăpănare, Bolintineanu n-a ipotecat totuși niciodată viitorul. Căci viitorul nu se încheia cu ziua de mîine. Dincolo de ea, în secolii ce aveau să vină. speranța putea să renască, viitorul să-și reia chipul de „aur", conform teoriei luministe a progresului, atît de înrădăcinată în ideologia pașoptistă. Nu ne vom mira, de aceea, citind în *Cartea poporului român* : „Viitorul este în lumea fizică, în aburi și în mașini. El va schimba tot, va abate orice piedică pusă libertății. Prin mișcarea fizică va mișca ordinea morală. Omul îl va schimba, căci prin mașini se scade importanța brațelor și se ridică aceea a spiritului. Femeile chiar, ieșind din starea de lucruri la care sexul lor este condamnat de prejudecăți, vor lua datinile omului și vor deveni utile societății. Toată România se va cunoaște, se va iubi, căci prin căile de comunicațiune se vor restrînge și apropia între ele cu inimile, interesele tuturilor românilor, locul cel mai depărtat va fi în vecinătatea noastră." Aceste cuvinte au fost scrise în 1869. Nu ne aflăm oare prea departe de vecinul nostru — Bolintineanu ?

PAUL CORNEA

TABEL CRONOLOGIC

1825

Se naște Dimitrie Bolintineanu. (Asupra controverselor privitoare la anul nașterii scriitorului vezi nota la poezia *La ziua aniversată*.) Tatăl său, Enache Cosmad (nume cu care va semna, uneori, și poetul), era român macedonean, originar din Ohrid. Mama, Anica Bolintineanu, era fiica lui Sică Bolintineanu, din comuna Bolintinul din Vale, de lingă București.

1837

Potrivit „suvenerurilor contimpurane” ale lui G. Sion, D. Bolintineanu era, în acest an, elev în clasa a doua de „umanioare” la colegiul „Sf. Sava” din București.

1842

Debutează cu poezia *O fată tânără pe patul morții*, în *Curierul de ambe sexe*, nr. 10, 15 mai 1842, p. 153, cu o recomandare călduroasă din partea lui I. Heliade Rădulescu.

1843

Ocupă funcția de „scriitor” la Secretariatul Statului, în secția a” II-a „a pricinilor suditești”, adică a supușilor străini, la „masa II a translației românești” (cf. Buletin. *Gazetă oficială*, nr. 71, 6 august 1843. p. 282).

1844

Este avansat la rangul de pitar, prin decretul nr. 558. din 6 decembrie 1844, al domnitorului Gheorghe Bibescu (cf. Buletin. *Gazetă oficială*, nr. 143, 8 decembrie 1844. p. 595).

Devine membru al societății secrete „Frăția” și al „Societății literare”, alături de N. Bălcescu, Ion Ghica, Christian Tell, Cezar

Bollae și alții, dedicându-se luptei pentru dreptatea socială și libertatea națională a poporului român.

Colaborează la revista Propășirea.

1845

14 februarie : împreună cu N. Bălcescu, Ion Ghica, A. T. Laurian, I. Voinescu II, A. G. Golescu, D. Brătianu, C. A. Rosetti, I. E. Florescu, Cezar Boliac, Șt. Golescu. C- S. Filipescu, semnează procesul-verbal, aflat astăzi în Biblioteca Academiei R.S.R. (ms. rom. 4633, f. 20), de transformare a „Societății literare” în „Asociația literară a României”, cunoscută în epocă și sub denumirea prescurtată „Asociația literară”, al cărei scop principal era promovarea literaturii naționale pe întreg teritoriul locuit de români.

În vara acestui an, împreună cu Cezar Boliac și August Treboniu Laurian, întreprinde o călătorie pe malurile Dunării, în Oltenia și Muntenia, vizitând locuri care evocau gloria strămoșească, acumulând idei, sentimente și imagini ce vor fi transpuse în legendele sale istorice.

Colaborează la *Curierul de ambe sexe*.

1846

În primăvara acestui an pleacă la Paris, pentru completarea studiilor. (Asupra controverselor privitoare la data plecării poetului în capitala Franței vezi nota la poezia *Un tînfir român murind în străinătate*.) Versiunea de circumstanță lansată la plecarea lui D. Bolintineanu la Paris era aceea a unei burse de studii oferite de „Asociația literară”. În realitate, trimiterea sa la studii se datora inițiativei laudabile a lui A. C. Goleacu-Albu și Ștefan Golescu, care s-au străduit să realizeze o subscripție colectivă, în acest scop, cu condiția ca tînărul poet să nu afle cine au fost generoșii săi protectori.

August : Începînd din această lună apare ca membru cotizant al „Societății Studenților Români” din Paris (cf. *Anul 1848 în Principatele Române*, București, Carol Gobi, 1902, tom. I, p. 82).

Colaborează la *Curierul românesc* și *Foaie pentru minte*, inimă și literatură.

1846—1847

Audiază cursurile de la College de France din Paris.

1847

În timp ce se afla în capitala Franței, îi apare primul său volum, Colecție din poeziile domnului D. Bolintineanu, la București, în tipografia lui C. A. Rosetti și Vinterhatder, „cu fondurile Asociației literare”, cum se specifica pe copertă.

1848

20 martie : Nicolae Bălcescu convoacă în locuința sa din Paris, rue de l'Universite, 94, pe D. Bolintineanu, Al. Golescu-Negru, C. Mavrodin, Iancu Alecsandri, V. Mălinescu, I. Leca, Toader Rășcanu, Ion T. Curius (Curie) și alții, hotărînd în unanimitate să se reîntoarcă de îndată în patrie, spre a pregăti declanșarea revoluției.

Reîntors la București, D. Bolintineanu participă activ la revoluția din 1848, primind misiunea de redactor responsabil al gazetei *Poporul suveran*, al cărei prim număr apare la 19 iunie.

1 august : Este ales în Comitetul central electoral, în vederea desemnării viitorilor deputați în Adunarea Constituantă.

13 septembrie : Cînd ostile turcești ajung la Cotroceni, ca să înăbușe revoluția, D. Bolintineanu face parte, alături de N. Bălcescu și alți fruntași revoluționari, din deputația care protestează în fața lui Faud-efendi împotriva amestecului Porții Otomane în treburile interne ale Țării Românești.

Fruntașii revoluției, printre care și D. Bolintineanu, sînt arestați și transportați cu ghimia pe Dunăre. Izbutind să evadeze, poetul pornește pe drumul amar și îndelungat al exilului. După o scurtă ședere în Transilvania ajunge la Constaninopol.

1849

30 octombrie : Sosește la Paris, integrîndu-se în activitatea desfășurată de ceilalți exilați români, participanți la revoluția din 1848.

28 noiembrie : Exilații români din Paris, convocați într-o adunare generală, aleg pe D. Bolintineanu, I. Voinescu II și Gr. Marghiloman în comisia pentru cercetarea fondurilor cheltuite în timpul revoluției din 1848.

2 decembrie : Se constituie, la Paris, „Asociația română”, cu scopul de a organiza emigrația, de a imprima activității ei o înaltă finalitate revoluționară și patriotică, statutele acestei asociații fiind semnate și de D. Bolintineanu.

1850

Noiembrie : Colaborează la revista *România viitoare*, apărută la Paris.

1851

15 aprilie: Editează, la Paris, primul număr din publicația *Albumul pelerinilor români*, pe care o scrie singur în întregime. Celelalte două numere au apărut la 30 mai și 30 iunie 1851.

15 noiembrie : Se află la Orșova, intenționând să se întoarcă în țară. De aici ajunge la Rusciuc, unde, timp de aproape o lună de zile, o așteaptă zadarnic pe sora sa, Ecaterina, care nu primește viza necesară spre a-și revedea fratele. În acest răstimp, D. Bolintineanu redactează, într-o primă formă, romanul *Manoil*.

1852

La începutul anului sosește la Constantinopol, unde e găzduit de Ion Ghica.

Februarie: Vasile Alecsandri scoate, la Iași, primul număr din *România literară*, care este însă confiscat de cenzură deoarece în paginile lui apăruseră articolul *Răzvan-Vodă* de Nicolae Rălcescu, semnat cu pseudonimul Conrad Albrecht, și începutul romanului *Manoil* al lui D. Bolintineanu, sub semnătura D. Valentin.

La Constantinopol, începe să compună poeziile din ciclul *Florile Bosforului*.

Apare volumul de poezii *Cinzece și plîngeri. Edite sub îngrijirea d. G. Sion*, Iași, Tipografia „Buciumului român”.

1853

Îl cunoaște în insula Princkipo, pe E.C. Grenville Murray, vice-consulul britanic la Mitylene, cu care stabilește relații apropiate, ajutându-l să traducă, în limba engleză, doinele populare din culegerea lui Vasile Alecsandri, incluse în volumul *Doine or the National Songs and Legends of Roumania*, apărut la Londra, în 1854.

1854

9 martie : Imprumutînd o mare sumă de bani de la bancherul Constantin Polihrodade, pornește într-o călătorie la Ierusalim și în Egipt.

11 iunie : întreprinde o nouă călătorie, la iromânii din Macedonia, începe să compună poeziile din ciclul *Macedonele*.

Publică, la Paris, lucrarea propagandistică *Les Principaitfes Roitmoines*, în editura De Soye et Bouchet.

În această perioadă a exilului a locuit la Brussa, găzduit de Alexandru Zâne.

1855

31 ianuarie : Prin circulara nr. 735, Ministerul de Interne al Munteniei înștiința Ministerul Ostășesc să ia măsuri severe pentru a împiedica intrarea în țară a revoluționarilor de la 1848, aflați în exil, în lista acestora figurînd și D. Bolintineanu.

În revista *România literară*, scoasă de Vasile Alecsandri, la Iași, publică o serie de poezii și, integral, romanul *Manoil*.

În vara acestui an apare, la București, în Tipografia bisericească din St. Mitropolie, volumul *Poeziile vechi și noi ale d-lui Dirmîrie Bolintineanu. Edite sub îngrijirea d. G. Sion*.

La Iași, apare în volum *Manoil*, „roman național”, în Tipografia româno-franceză.

1856

Se stabilește în insula Samos, unde Ion Ghica fusese numit beizadeba, adică prinț, cu rang de domnitor. E găzduit iarăși de Alexandru Zâne, care fusese adus aici de Ion Ghica în calitate de inginer, pentru construirea de poduri și șosele.

Împreună cu Ion Ghica, întreprinde o călătorie pe coastele Asiei Mici. După cîtva timp, D. Bolintineanu vizitează Smirna, insulele Tenedos și Canaris.

Publică lucrarea propagandistică *L'Asie, la Turquie et les Moldo-Valaques*, Paris, Imprimerie Bailly, Drivy et Cie,

Apare, la Iași, volumul său de *Călătorii în Palestina și Egipt*, în Tipografia „Buciumului român”, sub îngrijirea lui G. Sion.

1857

Aprilie : Părăsește insula Samos și revine la Constantinopol, așteptînd momentul fericit al reîntoarcerii în patrie.

Mai : Din Constantinopol, trimite poezii patriotice în țară, care apar în ziarul *Concordia*.

20 septembrie: D. Bolintineanu părăsește Constantinopolul, pornind spre patrie, după nouă ani de exil.

Reîntre în țară pe la Galați, de unde se îndreaptă mai întîi spre Iași.

19 octombrie : Asistă la memorabila ședință a Divanului ad-hoc din Moldova, în care s-a votat Unirea țărilor românești.
Vizitează minăsurile din Moldova.
Colaborează la *Concordia și Naționalul*.

1858

La începutul anului se stabilește la București, dedicându-se unei febrile activități creatoare și publicistice.

Colaborează la ziarul *Românul*.

11 octombrie : Apare primul număr al gazetei *Dimbovița*, subintitulată *Foaie politică și literară*, cu precizarea : „Redactor responsabil Dimitrie Bolintineanu”.

Tipărește volumele :

Călătoriile pe Dunăre și în Bulgaria. București, Tipografia națională a lui Iosif Romanov et Comp. ;

Legende sau basne naționale în versuri, București, Tipografia națională a lui Iosif Romanov et Comp. ;

Melodii române. București, Imprimeria C. A. Rosetti ;

„Cântarea României” de N. Bălcescu tradusă în versuri de..., București, Librăria nouă Socec et Comp.

1859

Salută cu entuziasm și sprijină activ, prin gazeta *Dimboi'ifo*, alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Principalelor Române Unite și înfăptuirea reformelor sale.

În *Calendar* istoric și literar publică poezii și memorialul *Călătoriile în Moldova*.

Tipărește volumul de poezii *Bătăliile românilor (Fapte istorice)*. București, Tipografia națională a lui I. Romanov et Comp. și, în traducere, *Istoria lui Herodoie*, Cartea I, București, Tipografia națională a lui I. Romanov et Comp.

1860

21 aprilie : Este numit efor la Eforia spitalelor civile.

23 mai: Primește funcția de comisar în Comisia Dunăreană.

Septembrie: în calitate de consilier intim, face parte din suita lui Alexandru Ioan Cuza în vizita protocolară pe care a întreprins-o la Constantinopol, descrisă de D. Bolintineanu în broșura *Vizita domnitorului Principatelor Unite la Constantinopole*, apărută spre sfârșitul anului.

Colaborează la *Ilustrarea și Calendar istoric și literar*.

1861

Februarie : Om integru, intransigent, neadmițând spiritul conciliant și compromisurile, D. Bolintineanu demisionează din funcția de comisar în Comisia Dunăreană.

Martie : Refuză candidatura sa de deputat în Adunarea Legislativă.

12 mai: Din guvernul nou format, sub președinția lui Ștefan Golescu, face parte și D. Bolintineanu, ca ministru secretar de stat la Departamentul Treburilor Străine și ad-interim la Departamentul Controlului.

11 iulie: Alexandru Ioan Cuza aprobă demisia cabinetului lui Ștefan Golescu.

36 iulie : D. Bolintineanu este reintegrat în funcția de comisar în Comisia Dunăreană.

13/25 septembrie : Cînd se deschide Conferința puterilor garante, la Constantinopol, cu scopul de a discuta problema Unirii depline a Principatelor Române, Alexandru Ioan Cuza îl trimite pe D. Bolintineanu ca reprezentant personal al său, pentru a-l ține la curent cu mersul lucrărilor. După participarea sa la Conferința puterilor garante, publică lucrarea *Gestiunea Unirii la Constantinopole*, în care pleda pentru ideea că Unirea deplină trebuia proclamată de însăși națiunea română, în numele dreptului ei de autonomie și independență.

Tipărește două „cariile” din *Nemesis. Satire politice*, București, Imprimeria națională.

Colaborează la *Calendar geografic, istoric și literar și Revista română*.

1862

Publică volumele :

Legende noi cu note din cronicile românilor. București, Tipografia lui Emanuel Poenescu ;

Elena, roman original de daline politic-filozofic, București, Tipografia națională St. Rassidescu.

Mizerabilii de Victor Hugo, traducere în colaborare cu A. Zăne și M. Costiescu.

Colaborează la *Reforma și Țăranul român*.

1863

12 octombrie: Se formează un nou guvern, sub președinția lui Mihail Kogălniceanu, guvern care avea să înscrie cel mai

luminos moment din timpul Unirii, îndeplinind un rol hotărâtor, de însemnătate istorică, prin legile și reformele realizate. Din acest guvern face parte și D. Bolintineanu, ca ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Publică volumele :

Cdiotorii *la* românii din Macedonia si Muntele Athos sau *Santa Agora*, București, Tipografia jurn. „Naționalul” ;

Viafa lui Mihai Viteazul făcută pentru înțelegerea poporului, București, Imprimeria națională a lui Ștefan Eassidescu ;

Viafa lui Ștefan cel Mare, București, Tipografia lui Ștefan Rassidescu ;

Viafa lui Vlad Țepeș-Vodă și Mircea cel Bătrîn, București, Tipografia lui Ștefan Rassidescu.

Colaborează la *Buciumul, Reforma și Zimbrul*.

1864

19 iulie : Fără nici un motiv explicit, D. Bolintineanu demisionează din guvernul prezidat de Mihail Kogălniceanu. In aceeași zi, prin decretul nr. 859, Alexandru Ioan Cuza îl numește membru al Consiliului de Stat.

Publică în Dîmbovița romanul *Doritorii nebuni*.

1865

Apar două volume din *Poezii de D. Bolintineanu atît cunoscute cit si inedite*, edițiunea întâia, București, Tipografia lucrătorilor asociați, urmată imediat de ediția a doua, absolut identică, însă cu aspect grafic diferit, ca ediție de lux.

Colaborează la *Familia*.

1866

Publică volumele :

Florile Bosforului, București, Tipografia lucrătorilor asociați ;
Brises d'Orient, poésies roumaines (traduites par l'auteur lui-meme), precedees d'upe preface de M. Philarete Chasles, Paris, E. Dentu ;

Eumenidele sau satire politice. București, Tipografia națională ;

Ielele, grame și epigrame politice. București.

Colaborează la *Trompeta Carpaților*.

1857

Publică volumele :

Conrad, poemă in patru cînturi și note explicative, București, Tipografia națională ;

Călătorii la Ierusalim în sărbătorile Paștelui și în Egipt, a doua edițiune, București, Tipografia lucrătorilor asociați ;

Calatorii in Asia Mică, București, Tipografia lucrătorilor asociați ;

Mihai Viteazul condamnat la moarte, dramă în trei acte, București, Tipografia națională ;

Ștefan-Vodă cel Berbant, dramă în patru acte în versuri. București, Tipografia națională.

Face parte din Comisiunea teatrelor române.

Colaborează la *Trompeta Carpaților*.

1865

Publică volumele :

Alexandru Lăpușneanu, dramă în trei acte în proză, și *După bătaia de la Călugăreni*, dramă în trei acte în versuri. București, Tipografia națională ;

Ștefan Gheorghe-Vodă sau Voi face doamnei tale ce ai făcut tu jupînesei mele, dramă istorică în cinci acte, București, Tipografia națională ;

Șase drame istorice noi (*Mărirea și uciderea lui Mihai Viteazul, Despot-Vodă, Mi/mea-Vodă care-și taie boierii, Postelnicul Constantin Cantacozin, Brîncovenii și Cantacozinii, Sorin*), București, Tipografia națională.

Mai; Trupa lui Mihai Pascaly reprezintă, la Brașov, drama *După bătaia de la Călugăreni*.

15 octombrie: își dă demisia din Comisiunea teatrelor române.

Colaborează la Albino Pindului, *Familia și Trompeta Carpaților*.

1869

Tipărește volumele :

Poezii din tinerețe nepublicate încă, București, Tipografia națională ;

Domnii regulamentari și historia celor trei ani de la 11 februarie pînă astăzi. București, Tipografia națională ;

Viața lui Cuza-Vadă, a doua ediție revăzută și adăugită, București, Noua librărie George Ioanid et C-nie ;

Cartea poporului *roman. Cugetări filozofice și politice* în raport cu starea actuală a *României*, București, Tipografia Ioan Weiss ;

Nepăsarea de religie, de patrie și de dreptate la români, București, Tipografia lucrătorilor asociați ;

Romania roaba la *austro-ungari*, București, Tipografia lucrătorilor asociați.

Traianida. poemă epică, București ;

Viața lui Traian August, fondatorul neamului românesc, București, Tipografia națională.

Colaborează la Albina *Pindului* și Trompeta Carpaților.

1870

22 martie : Scoate un unic număr din *Dimbouifa*, scriindu-l singur în întregime.

Publică, într-o' nouă versiune, *Traianida*, poemă epică națională. București, Librari-editori Socec et Compania.

Tipărește volumele :

Menadele, satire politice, București, Librăria Lobel et Poper ;

Pîngcrili? României, București, Tipografia C. A. Rosetti ;

Viața lui Vlad Țepeș și Mircea-Vodă cel Bătrîn, edițiunea a II-a, București, Socec ;

Viața și faptele lui Minai Viteazul, edițiunea a II-a, revăzută, schimbată și adăugită, București, Socec ;

Viața și faptele lui Ștefan-Voăcă cel Mare, edițiunea a II-a, revăzută și corectată, București, Socec.

Colaborează la *Românul*.

1871

25 iunie : În ședința Camerei deputaților, Cezar Boliac propune să i se acorde o recompensă națională lui D. Bolintineanu, care se afla într-o stare gravă, bolnav și sărac, „lipsit chiar de pâinea de toate zilele”. Din păcate, propunerea nu este acceptată.

Este internat la Spitalul Pantelimon, în condica de înregistrare specificându-se : „Dimitrie Bolintineanu, fost ministru de Culte, intrat iară haine”.

1872

Martie : Puținele obiecte ale lui D. Bolintineanu sînt vîndute printr-o loterie publică. Mobilierul e cîștigat de Ecaterina Balș, dulapul bibliotecii de Vasile Alecsandri și cărțile de Costache Negri. Făcînd dovada unei generoase atitudini umane și civice, vechii și devotații săi prieteni renunță la obiectele cîștigate, lăsîndu-le mai departe în posesia nefericitului poet.

ZQ august : Dimitrie Bolintineanu se stinge din viață.

T. V.

NOTA ASUPRA EDIȚIEI

Opera lui Dimitrie Bolintineanu nu s-a bucurat pînă acum rle o ediție completa, realizată după criteriile edițiilor critice și însoțită de comentariile adecvate. Din lirica sa s-au retipărit cu insistență *Lependefe* istorice, celelalte cicluri și volume de versuri fiind mai puțin reprezentate în edițiile de diverse tipuri apărute de-a lungul antJor. Unele nu au fost reeditate niciodată de la prima lor apariție. De pildă, volumul de poezii *Bătăliile românilor (Faple istorice)*, tipărit în 1859, a rămas complet uitat, pe nedrept. Din romanele și însemnările sale de călătorie s-au publicat extrem de puține ediții, izolate, unele dintre ele la un nivel editorial nesatisfăcător. În privința scrierilor sale publicistice **51** **pagatKxstice**, situația a fnsl și mai precară, ele neintrind decit sporadic și fragmentar în atenția unor editori.

Ediția de față, proiectată în șase volume, își propune să ofere o imagine cuprinzătoare asupra operei lui Dimitrie Bolintineanu, în multiplele ei aspecte, pe genuri literare, urmînd criteriul tematic **5L** cronologic. Primele trei volume vor cuprinde opera poetică; al patrulea va fi dedicat romanelor; în cel de al cincilea volum vor fi incluse însemnările de călătorie; volumul al șaselea va însuma scrierile propagandistice, o masivă parte a articolelor **pe** diverse teme, corespondența emisă de scriitor și bibliografia generală.

Primul volum al ediției noastre cuprinde opera poetică a lui Dimitrie Bolintineanu publicată în volume pînă în anul 1865, an în care se tipăreșlc, sub directa sa supraveghere, ediția *Poezii de D. Bolintineanu alit* cunoscute *cit și inedit*e, în două volume, considerată, pe drept cuvînt, ca ediție de autor. În aceste două volume, apărute [n două ediții absolut identice, în același an, a doua fiind ediție de lux, D. Bolintineanu a reluat și a revăzut o mare

parte din poeziile publicate în volumele sale anterioare, la care a adăugat un număr înseninat de poezii inedite, după cum precizează și în titlul ediției. Pe lingă dorința de u-și alcălui o ediție reprezentativă și cuprinzătoare a operei sale poetice de pînă la 1865, D. Bolintineanu a simțit nevoia de a-și revedea atent poeziile apărute în volumele anterioare, operînd adesea modificări substanțiale, nu numai pentru a le da o formă definitivă, ci, mai ales, pentru a restabili textul autentic al poeziilor din primele trei volume, apărute fără supravegherea sa.

După cum vom arăta în capitolul final de *Note și comentarii*, primul volum, *Colecție din poeziile domnului U. Botinlineanul*, a apărut în 1847, cînd poetul se afla la studiu, în capitala Franței. Volumul al doilea, *Cîntece și plîngeri*, s-a tipărit în 1852, iar volumul al treilea, *Poeziile vechi și noi ale d-lui Dimitrie Bolintineanu*, s-a publicat în 1855, ambele fiind alcătuite și îngrijite de G. Sion, în perioada în care scriitorul era exilat în urma participării sale la revoluția din 1848. Datele de istorie literară de care dispunem, și pe care le vom expune în *Wote și comentarii*, dovedesc că D. Bolintineanu a fost nemulțumit de modul în care G. Sion i-a editat poeziile, permițîndu-și o serie de miervenții arbitrare în textul lor.

Deschidem ediția noastră cu *Poezii de D. Bolintineanu alit cunoscute cit și inedit*e, volumele I și II, ediția a II-a, București, Tipografia lucrătorilor asociați, 1865. considerînd-o ediție de bază, alcătuită fiind de poet și apărută sub directa sa supraveghere.

Pentru a oferi posibilitatea cunoașterii complete a operei lui D. Bolintineanu, am reprodus în acest prim volum al ediției noastre și poeziile publicate în volume pînă la 1865. dar pe care poetul nu le-a mai reluat în ediția din acest an.

Astfel, după *Poezii de D. Bolintineanu atit cunoscute cit și inedit*e, din 1865, urmează poeziile preluate din volumele anterioare, respectîng succesiunea interioară a acestora și cronologia apariției lor. Poeziile sînt transcrise din volumele :

Colecție din poeziile domnului D. Bolintineanul, București; în tipografia lui C- A. Rosetti & Vinterhalder, 1847.

Cînlece și pîngeri. Edate sub îngrijirea d. G. Sion. Iași, Tipografia „Buciumului român”, 1852.

Poeziile vechi și noi ale d-lui Dimitrie Bolintineanu. Edate sub îngrijirea d- G. Sion, București, Tipografia bisericească din St. Mitropolie, 1855.

Melodii române, București, Imprimeria C. A. Rosetti, 1358.
Legende sau basne naționale în versuri. București, Librar-
editor Christ. Ioannin et Comp. Romanow, 1858.

Bătăliile românilor (Fapte istorice), București, Tipografia na-
țională a lui I. Romanow et Comp., 1859.

Nemesis. Satire politice, București, Imprimeria națională, 1861.

Legendele noi cu note din cronicile românilor, București, Tipog-
rafia lui Emanuel Foescu, 1862.

În *Addenda* am reprodus „Cbitarea României” de N. Băl-
cescu, tradusă în versuri de D. Bolintineanu, București, Librăria
nouă Socec et Comp., 1853, pentru valoarea ei documentară, consi-
derind-o o piesă utilă în disputa literară, încă neîncheiată, asupra
paternității acestei opere.

Unele poezii și poeme apărute în volumele menționate mai
sus și nereluate de D. Bolintineanu în ediția din 1865, dar pe
care le-a republicat, uneori cu modificări structurale, în perioada
de după această ediție, nu au fost reproduse, ele urmînd să fie
incluse, după data ultimei lor tipăriri, în volumele următoare ale
ediției noastre. De pildă, poemul Sorin salt *Tăierea boierilor la*
Tîrgoviște, apărut în Poeziile *vechi și noi ale ă-lui Dimitrie Bo-*
lintineanu, din 1855, a fost revăzut și retipărit în 1868, în volumul
Șase drame istorice noi.

Volumele de versuri ale lui D. Bolintineanu apărute după
1865 vor fi reproduse în următoarele două volume ale ediției de
față. La sfîrșitul acestora vom include, în ordine cronologică, poe-
ziile rămase în periodice și cele publicate postum.

În transcrierea testelor am ținut seama în primul rînd de
faptul că D. Bolintineanu a scris și a publicat într-o epocă în
care limba română literară a cunoscut o continuă evoluție și
transformare, a traversat un proces anevoios de cristalizare. Tot-
odată, nu am putut ignora o serie de fluctuații ale limbii lui D.
Bolintineanu determinate de incertitudinile și inconsecvențele a-
plicării alfabetului de tranziție în care a fost tipărită marea ma-
joritate a volumelor sale. De aceea, am fost preocupați de a res-
pecta particularitățile de limbă și stil ale scriitorului în funcție
de realitățile lingvistice ale perioadelor în care au fost publicate
scrierile sale. În acest sens, am conservat și toate alternanțele,
formele duble și chiar triple ale unor cuvinte, întîlnite nu numai
în scrieri diferite, ci adesea în textul unei singure scrieri, une-
ori în aceeași pagină. Ne-am concentrat atenția asupra interpre-

tării fonetice a textelor și, din această perspectivă, am păstrat
ortografia originală a fiecărei scrieri în măsura în care ea notează
realități lingvistice specifice unei anumite perioade din evoluția
limbii române literare în secolul al XIX-lea și unei anumite re-
giuni. Am aplicat normele ortografiei actuale numai atunci cînd
am întîlnit forme și mode grafice care nu corespund unei orto-
grafii caracteristice.

Deși am respectat particularitățile de limbă ale fiecărei scri-
eri în parte, totuși anumite criterii de transcriere au fost apli-
cate în ansamblu, datorită faptului că unele fenomene lingvis-
tice sînt comune și caracteristice întregii limbi literare din se-
colul al XIX-lea, ca și tuturor scriitorilor din această epocă.

În stabilirea textelor am adoptat următoarele interpretări :
a a fost modificat în *i* în unele cuvinte : *cană / cind, mână /*
mină, nereprezentînd o realitate fonetică pentru secolul al XIX-lea,
ci o simplă grafie.

ă a fost menținut în cuvintele regionale, populare sau ar-
haice : *lacrămi, rădica*.

ă s-a păstrat și în cazurile în care reflectă o pronunțare
populară conservată din limba veche : *cătră, fărmeat, părete,*
răpede.

„ *ă* cu valoare de desinență la substantive și verbe avînd ra-
dicalul în -i a fost transcris e, așa cum se și realizează în vor-
bire : *să fiă I să fie, istoria / istorie*.

Cînd e nu corespunde unei realități fonetice, ci reprezintă o
grafie etimologizantă, a fost înlocuit cu *ă*: *streluciror / stră-*
lucitor, ferm j țarm.

În variantele muntenești ale unor cuvinte, e nu a fost tran-
scris *ă*, ci s-a conservat ca atare : *pasere*.

e a fost conservat și în formele perpetuate din limba veche
în graiul popular : *strein*.

e a rămas nemodificat în rime : *tei (tăi) /zei, tele (tale) /*
stele.

e la inițială absolută sau de silabă din cuvintele indigene a
fost transcris ie, corespunzător pronunțării reale cu iodizare :
boer / boier, eri / ieri, ese / iese, tae / taie, vuet / vuiet.

e după consoane labile a fost menținut ca atare, reflectînd
o pronunțare regională. Așadar, s-au transcris întocmai forme
ca : *merlă, pept, perde, perit*.

În același context fonetic a fost păstrat diftongul ea în loc
de ia : *feară, peardă, peatră*.

e inițial a fost transcris io : *etă / iată*.

e s-a diftongat în *ea*: *favoriza/favorează, ferestră / fereastră, seară / seară, uneltă / uneltă*.

i nu are valoare fonetica în unele cuvinte și, de aceea, a fost modificat conform pronunțării autentice, transcriindu-se t : *ripn, ris, sin fnn ripă, ris, sin*).

Formele cu i au fost conservate numai în rime : *sin/diuin, suris / promis*.

ii s-a transcris întocmai în *primit*, reproducind o realitate arhaică.

î din secvența inițială *în-* a fost menținut în cuvinte caracteristice graiului popular : *intrat*.

% a fost păstrat în *mine, pine*, exprimând o realitate a limbii vechi și a multor graiuri actuale.

o a fost diftongat în *oa* : *flore / floare, nopte / noapte, sore / soare, tâte / toate*.

u (*u*) firtal nu a fost transcris, reprezentând o simplă grafie.

Grafia dublă, alternantă, cu *î* și *u*, la indicativul prezent al verbului *a fi*, nu a suferit nici o modificare, transcriind sint și sunt, potrivit textului, uneori chiar în cuprinsul aceleiași paginiri a fost redat prin *z* : *văd / văz*.

s intervocalic din cuvintele neologice a fost transformat în *z* : *miseră / mizeră, mosaic / mozaic, musă / muză, usurpator / uzurpator*.

s în neologisme ca *esală, esil* a fost modificat în *x* : *exală, exil*. Am preferat transcrierea generalizată cu *x* a lui *s* pentru că, fiind vorba de cuvinte romanice cu etimologie multiplă, e aproape imposibil de precizat cazurile în care scrierea cu *s* corespundea unei pronunții reale.

— ... s urmat de o ocluzivă sonoră, de o lievidă, de o nazală sau de *v* a fost transcris *z* : *asviri / azviri, isgonit / izgonit, sbor j zbor, sdrobot I zdrobot*.

In cuvinte cu hiat, a fost restabilit *u* (în unele cazuri în loc de *o*) : *doă / două, roă / rouă, steoa / steaua, zioa / ziua*.

al Diftongul *ia* a fost transformat în *ea*, potrivit unei tradiții de transcriere, căci, în realitate, pronunția posibilă este cu *ia* : *auzia / auzea, ghiață / gheață, uenia / venea*.

Forma *ceană*, întâlnită în ediția Poezii de *D. Bolintineanu atit cunoscută cit și inedite* (1865), a fost înlocuită cu *geană*, existentă în celelalte volume ale poetului. De pildă, versul inițial al poeziei *Îwihai seăpînd stindardul*: „Noaptea se întinde și din ceana

sa”, din ediția din 1865, apare astfel în volumul *Poeziile vechi și noi ale d-lui Dimitrie Bolintineanu* (1855) : „Noaptea se întinde și din *geana* sa”.

— ci urmat de *n* s-a menținut în : *obicinuit, vecinie*, potrivit unei tradiții ortografice arhaice.

ci a fost transcris *ți* în cuvinte ca : *gracios / grațios, gracii / grații, socie / soție, socilor / soților*.

Grupurile *dje* și *dji*, în cuvinte de origine turcă, au fost transcrise *ge* și *gi* : *handjer / hanger, feredjea / feregea, caidji / caigi*.

ge și *gi* s-au păstrat în cazurile în care exprimă realități fonetice caracteristice graiului din mai multe regiuni : *cwrapios, împregiur*.

ph a fost redat prin *f* : *zephir / zefir*.

— Grupul *que* a fost modificat în *che* : *buquet j buchet, coquet / cochet*.

— Grupurile *see* și *sci* au fost reproduse prin *ște* și *ști* : *iubesce I iubește, privesce / privește, ceresci / cerești, pescișori / peștișori, scii/știi*.

Articolul nedefinit feminin *wă* a fost redat prin *o*.

— Prefixul *în-* dinaintea labialelor *b, p* a fost transcris *im-* : *împartă / împartă*.

— Prefixul *res-*, reprezentând o grafie latinizantă, a fost modificat în *ros-* în cuvintele și derivatele vechi românești : *resptndi / răspîndi, resfăta / răsfața, resplăti / răsplăti*. Tot astfel s-a procedat și în cazul prefixului *re-*, transcriindu-l *ră-* : *remine / rămine*.

se pentru conjuncția *să* (se *meargă*), formă întâlnită alături de cea corectă, a fost înlăturată, transcriindu-se *să*.

~ ~ " • • Au fost transcrise întocmai formele populare și arhaice frecvente în limba literară din secolul al XIX-lea : *pintre* (pentru *printre*), *pre* (pentru *pe*), *preste* (pentru *peste*), *primble* (pentru *plimbe*), *provedință* (pentru *providență*), *rumpe* (pentru *rupe*), *vei* (pentru *vrei*) etc.

A fost păstrată întocmai varianta populară a pronumelui negativ : *nime*.

Au fost menținute formele marcate de aferează, caracteristice graiului popular : *nainte, oi* (pentru *voi*).

Dubletele de genitiv-dativ feminin, în *-ei* și *-ii*, au fost conservate : *țarei, zilii*.

A fost respectată forma cu *ea* a substantivului *vieața*, frecventă la mulți scriitori din secolul al XIX-lea și din prima jumătate a secolului nostru.

S-au menținut formele duble : *asjel. / asfel, care / cari* (pefitru plural), *dacă / daco, după / dupe, farmec / fermec, pnsăre-pnsere. sfint/sînt, șoaptă / șoptă, sub / subt, zori/ziori,* fiecare variantă fiind reală.

De asemenea, au fost păstrate cîteva forme triple, atestate în limba literară din secolul al XIX-lea : *popor / popol /popul, par-iam, prelum, projum.*

„ Punctuația a fost modernizată în măsura în care nu a împietat asupra particularităților sintactice ale textelor.

Greșelile de tipar evidente au fost îndreptate tacit.

Cifrele din unele texte aparțin lui D. Bolintineanu și trimit, pentru poeziile în cauză, la explicațiile din capitolul final de *iVote și comentarii*. În acest capitol prezentăm principalele date istorico-literare referitoare la scrierile din cuprinsul ediției, expunînd geneza lor, indicînd locul și data primei apariții, retipăririle în periodice, volumele antume în care au fost incluse, reproducînd prefețele acestora și notele scriitorului, reconstituind, în aspectele esențiale, modul în care poeziile și volumele lui D. Bolintineanu au fost receptate de critica literară a vremii și de istoria literară.

La Cuprins, cifrele dintre paranteze indică paginile din *Note și comentarii*.

TEODOR VÂRGOLICI

**POEZII
DE
D. BOLINTINEANU
atît cunoscute cît și ined**

1865